JÖNKÖPING UNIVERSITY
School of Education and Communication

“Ett så ruskigt skådespel”

Pressens skildringar av intramurala avrättningar och deras offentlighet i Sverige 1879–1910

KURS: *Historia för ämneslärare IIIb, 15hp*
PROGRAM: *Ämneslärarprogrammet*
FÖRFATTARE: *Joakim Persson*
EXAMINATOR: *Radu Harald Dinu*
TERMIN: *VT26*

JÖNKÖPING UNIVERSITY
School of Education and Communication

History for Secondary School Subject Teachers IIIb, Degree Project, 15 credits
Teacher Education for Upper Secondary School Education (Eng)
Semester 7

Abstract

Joakim Persson

“Ett så ruskigt skådespel”: Pressens skildringar av intramurala avrättningar och deras offentlighet i Sverige 1879–1910.

“What a Terrible Spectacle”: The Press’s portrayals of the intramural executions and their publicness in Sweden 1879–1910.

Sidantal: 43

This study examines how executions in Sweden were portrayed in Swedish newspapers after public executions were abolished in 1877. Through a qualitative analysis of digitised newspapers from 1879 to 1910, the study investigates how the public sphere was affected by the intramural executions’ press coverage. The analysis focuses on how newspapers described the execution process before, during, and after the event, including religious preparation, emotional state, the people present, the moment of execution, and the handling of the body. Jürgen Habermas’s concept of the public sphere is used to problematize the intramural executions through how the press mediated them. The study found that although the public was physically excluded, newspaper readers were given access to the executions through detailed and sensationalistic descriptions. At the same time, the material shows variation in which not all executions were reported with the same level of detail, depending both on execution and part of the process, which affected how public each execution became through the press.

Nyckelord: avrättningar, intramurala avrättningar, dödsstraff, offentlighet, Jürgen Habermas, media, dagstidningar.

Innehållsförteckning

1. Inledning **1**

2. Bakgrund **3**
2.1 Pressens historia 3
2.2 Dödsstraffets historia 4
2.2.1 Intramurala avrättningar 5
2.3 Från beredelse till stupstocken 6

3. Forskningsläge **8**

4. Material, avgränsningar och metod **14**
4.1 Metod 16

5. Den offentliga sfären **18**

6. Resultat **21**
6.1 Religiös beredelse 21
6.2 Den dödsdömdes känslotillstånd 24
6.3 Närvarande personer och platsbeskrivning 27
6.4 Det avgörande ögonblicket 30
6.5 Hanteringen av kroppen efter avrättningen 33

7. Slutdiskussion **37**

8. Tidningsmaterial som historiska källor i historieundervisning **41**

8. Käll- och litteraturförteckning **44**
8.1 Referenslista dagstidningar 46

1. Inledning

Före år 1877 ägde svenska avrättningar rum inför en närvarande folkmassa där staten kunde demonstrera makt och moralisk ordning. Avrättningen som händelse har således fungerat som mer än enbart ett verkställande av domen, utan snarare som ett offentligt sensationellt skådespel. År 1877 förändrades detta genom införandet av den intramurala avrättningen. Detta innebar att dödstraffet skulle verkställas innanför fängelsets murar med ett strikt antal närvarande personer som kunde åskåda händelsen. Lagändringen innebar därför att den fysiska offentligheten kring avrättningarna begränsades kraftigt, så att den breda folkmassan inte längre kunde närvara och bevittna händelsen. Samtidigt sammanföll denna förändring med en period då den svenska dagspressen expanderade kraftigt. Tidningarna fick en allt större räckvidd och blev en central arena för spridning av information, bland annat skildringar från avrättningar efter år 1877. Mot bakgrund av detta uppstår frågan huruvida avrättningarna faktiskt försvann ur offentligheten samt hur tidningarnas reportage påverkar hur vi ser på intramurala avrättningars begränsningar.

Denna studie undersöker hur svenska dagstidningar skildrade avrättningar under perioden 1879–1910, det vill säga från den första avrättningen efter 1877 års reform till den sista avrättningen i Sverige, med undantag av Anna Månsdotters avrättning som behandlats ur ett liknande perspektiv av Martin Ericsson. Genom att analysera dagstidningarnas skildringar av avrättningsprocessen möjliggörs det att undersöka hur det som skulle ske icke-offentligt gjordes tillgängligt för en läsande publik. Denna text behandlar avrättningen som en process med ett före-, under- och efterskede, vilket följer den dödsdömde genom hela förloppet i tiden i fängelset, till dödsögonblicket och vad som därefter hände med kroppen. Studien riktar därför särskild uppmärksamhet mot de delar av avrättningsprocessen som tidningarna valde att skildra. Dessa formuleras i denna studie som: *den religiösa beredelsen, den dödsdömdes känslotillstånd, avrättningsplatsen, de närvarande personerna, det avgörande ögonblicket* och *hanteringen av kroppen*.

Uppsatsen anknyter till Jürgen Habermas offentlighetsbegrepp för att analysera hur offentligheten kring avrättningarna kom att påverkas genom medialiseringen av avrättningarna. När offentlighet förstås som en strikt fysisk närvaro upphörde de offentliga

avrättningarna tydligt genom intramuraliseringen. Men om offentlighet även förstås som tillgång till information och diskussion, genom till exempel detaljrika sensationella skildringar, blir bilden mer komplex.

Avslutningsvis innehåller uppsatsen även en didaktisk reflektion om hur digitaliserade dagstidningar kan användas som historiskt källmaterial i undervisningen. Eftersom materialet ger elever möjlighet att möta riktiga historiska texter kan det bidra till att utveckla deras källkritiska förmåga, historiskt tänkande och historisk empati.

Denna uppsats ämnar att utöka förståelsen och bidra med ytterligare kunskap om hur avrättningsprocessen skildrades och medialiserades under perioden 1879–1910 genom att undersöka tidningsrapporterna som behandlade dessa skeenden. Detta med syftet att framföra ett perspektiv för avrättningarnas offentlighet mot bakgrund av 1877 års lagändring för intramurala avrättningar. Följande frågor har formulerats utifrån syftesbeskrivningen:

- Hur skildras avrättningarna efter 1877 års lagändring i svenska dagstidningar?
- Hur kan dessa skildringar förstås utifrån Habermas offentlighetsbegrepp?

2. Bakgrund

Bakgrundskapitlet ämnar att tillföra nödvändig kunskap gällande medias utbredning i Sverige under 1800-talet för att skapa en överblick över den kraftiga expansionen som ägde rum i samband med den intramurala avrättningens införande. Fortsättningsvis presenteras en översiktlig redogörelse av dödsstraffets historia i Sverige, följt av processen den dödsdömde stod inför.

2.1 Pressens historia

Den svenska dagspressen stod inför en enorm utveckling under 1800-talet där den dubblerades många gånger om.[1] Det som lade prägeln på denna utveckling var de nya dagstidningarna som upprättades samtidigt som de äldre 1700-tals tidningarna i stor utsträckning lades ner.[2] I samband med de nya redaktionernas födelse utvecklades trycktekniken, vilket bidrog till att tidningarnas omfång expanderade och nådde således en större massa.[3] Tidningspressarna blev mer effektiva, materialet att trycka på blev mer kostnadseffektivt och kommunikationsverktyg, såsom telegrafen och järnvägen, bidrog till ett snabbare nyhetsflöde för tidningarna. Effekten av denna utveckling var att den större massan som nåddes utformades till en sammansatt publik, och den ökade utgivningen skapade ett behov av att konsumera nyheterna snabbt.[4] Mellan åren 1865 och 1884 femdubblades den svenska dagspressen, där folktidningar står för den stora expansionen medan dagstidningarna ökade mer jämnt och långsamt.[5] Denna nyhetsexpansion innebar att pressen trängde in i områden som stått under statens kontroll och innehade möjligheten att driva samhället framåt. Pressen utvecklades till en avsevärd samhällsmakt och betecknades kontemporärt som den tredje statsmakten.[6] Under 1860-talet tycktes alla vara överens över pressens roll som en maktfaktor, och de debatter som ägde rum under denna tid fokuserade på pressens maktroll som fördelaktig eller ogynnsam för samhället.[7] Inom denna expansion av det svenska nyhetsväsendet placerar sig denna uppsats, där den första avrättningen som

[1] K. E. Gustafsson & P. Rydén, "Inledning", i Karl Erik Gustafsson och Per Rydén (red.), *Den svenska pressens historia*: *Åren då allting hände (1830-1897)*, (2001), s. 12.
[2] Gustafsson & Rydén. "Inledning", s. 12, 15.
[3] Gustafsson & Rydén. "Inledning", s. 12, 15.
[4] Gustafsson & Rydén. "Inledning", s. 15.
[5] E. Johannesson. "Med det nya på väg (1858-1880)", i Karl Erik Gustafsson och Per Rydén (red.), *Den svenska pressens historia*: *Åren då allting hände (1830-1897)*, (2001), s. 228.
[6] D. Nordmark, "Liberalernas segertåg (1830-1858)", i Karl Erik Gustafsson och Per Rydén (red.), *Den svenska pressens historia*: *Åren då allting hände (1830-1897)*, (2001), s. 42.
[7] Johannesson. "Med det nya på väg (1858-1880)" s. 212.

behandlas ur ett medialt perspektiv äger rum 1879 och således i centrat för pressens expansion.

2.2 Dödsstraffets historia

Kristendomens prägel på 1200-talets svenska samhälle förde med sig ett förändrat rättsväsende, där den nya tron influerade på riket tankesättet "öga för öga, tand för tand."[8] En centralmakt stadgar sig, och med det, en officiell myndighet som ansvarar för verkställandet av lagen. Den yrkesprofessionella bödeln gör entré och utdömer i kyrkans namn olika kroppsstraff, så som dödsstraffet. Under 1500- och 1600-talet led brottslingar allvarliga konsekvenser för sina brott då Gud tillskrevs mänskliga egenskaper och således sågs kroppsstraffet som metoden för att tillfredsställa Gud efter ett brott.[9] Denna utveckling kan illustreras med hur våldtäkt bestraffades med döden från år 1563 eftersom det är ett kroppsligt brott och därav ett brott mot Gud.[10] Brottens karaktär reflekteras således genom religionens ideologi, och därav vilket straff som var rättmätigt för den utförda handlingen. Under slutet av 1600-talet fick texter som *Häxhammaren* och *Demon-Mania*, vars budskap var stort inflytelserika för 1600-talets häxprocesser, stor spridning och representerade hur brott mot Gud var synnerligen av största allvar och straffen därav svårartade.[11] Synen på kroppsstraff förändrades under 1700-talet i enlighet med det rationella tänkandet som upplysningen kan sägas föda, i samband med ett attitydsskifte mot Gud som en figur av kärlek istället för den tidigare vredesfiguren.[12] Ur Sveriges perspektiv reflekteras upplysningens tankar genom Gustav III:s avskaffande av tortyr samt genom att dödsstraffet inte fick verkställas på enbart indicier från 1779.[13] Dödsstraffets inskränktes ytterligare under 1800-talet då sedlighets- och religionsbrott inte kunde stå till grund för döden, och under århundradets gång minskade de svenska avrättningarna drastiskt: "Under de fem första årtiondena av 1800-talet avrättades 557 personer, under de fem sista

[8] C. Feiff. "Den dödsdömdes väg till stupstocken: Att av prästerskapet till döden beredas", i Kristina Söderpalm (red.). *Dödens riter*. (1994), s. 77–84, s. 77.
[9] Feiff. "Den dödsdömdes väg till stupstocken: Att av prästerskapet till döden beredas", s. 77.
[10] Eva Bergenlöv, Marie Lindstedt Cronberg och Eva Österberg, *Offer för brott: Våldtäkt, incest och barnamord i Sveriges historia från reformationen till nutid*, Lund: Nordic Academic Press, 2002, s. 193.
[11] Åsa Bergenheim. *Den liderliga häxan: Häxhammaren och de svenska häxprocesserna*. (Carlssons, 2020), s. 98.
[12] C. Emsley. *Crime, police and penal policy: European experiences, 1750-1940*. (Oxford University Press, 2007), s. 27, 29.
[13] Emsley. *Crime, police and penal policy: European experiences, 1750-1940*, s. 30; R. Nilsson och M. Eriksson, *Ilska, desperation och lömska försåt: Våldsamma kvinnor i 1800-talets Sverige*, s. 77.

95 och under 1900-talets första decennium 4 dödsdömda."[14] År 1910 avrättades den sista personen i Sverige, för första gången med giljotinen, och dödsstraffet avskaffades därefter år 1921.[15]

2.2.1 Intramurala avrättningar

För att minska den moralnedsättande verkan som dödsstraffet innehade under 1800-talet föreslogs avrättningar inom slutna fängelsemurar som en lösning, där endast utsedda personer var tillåtna att närvara vid avrättningen.[16] Olivecrona redogör för den svenska lagstiftningen för intramurala avrättningar:

> Genom Kongl Förordningen den 10 augusti 1877 är nu mera hos oss i Sverige föreskrift lemnad att «dödsstraff skall å fängelsegård verkställas genoom halshuggning, först gifves den dömde lämplig tid att bereda, och vid afrättningen skola närvara fängelsets föreståndare, fångpredikant eller den, som beredt fånge till döden, fängelse- eller provinciallälare, kronofogde eller magistratsledamot, af Konungens Befallningshafvande förordnad tjensteman, som förer protokollöfver hvad dervi förekommer samt andra personer, hvilka Konungens Befallningshafvande tillkallar.[17]

De intramurala avrättningarna skapade en viss hemlighetsfullhet som tillförde en stor nyfikenhet hos den allmänna befolkningen.[18] När de intramurala avrättningarna ämnade att reducera demoraliseringen uppstod annan problematik gällande det avskräckande syftet med dödsstraffet. Olivecrona anser att om en avrättning skulle inneha en avskräckande funktion behöver den således, i viss bemärkelse, offentligt framföras.[19] Den intramurala avrättningens enda egentliga offentlighet efter år 1877 antas genom pressen, där detaljrika skildringar beskriver den dömde som person, kroppsspråket vid avrättningen och kvalitén på skarprättarens utförande. Detta menar Olivecrona befäster en moralisk påverkan på den allmänna befolkningsmassan som konsumerar pressens skildringar.[20]

[14] Feiff. "Den dödsdömdes väg till stupstocken: Att av prästerskapet till döden beredas", s. 78.
[15] Feiff. "Den dödsdömdes väg till stupstocken: Att av prästerskapet till döden beredas", s. 79.
[16] K, Olivecrona. *Om dödsstraffet*, 2., fullständigt omarb., betydligt tillökade uppl., Upsala, 1891, s. 244.
[17] Olivecrona. *Om dödsstraffet*, s. 244.
[18] Olivecrona. *Om dödsstraffet*, s. 245.
[19] Olivecrona. *Om dödsstraffet*, s. 245.
[20] Olivecrona. *Om dödsstraffet*, s. 245

2.3 Från beredelse till stupstocken

Det är väsentligt att förstå att ett dödstraff är ingen akt som sker så fort som möjligt efter fastslagen dom. Ett dödsstraff är snarare en lång process med ett tydligt före-, under- och efterskede. När denna text behandlar dödstraffet och avrättningen är det således av stor vikt att förstå det som en längre process. Denna process redogörs nedan.

Den person som, efter överklagande hos hovrätten, stod inför ett fastställt dödsstraff skulle beredas av en präst. Detta innebar att själasörjaren, som vanligtvis var fängelseprästen, ofta hade flera månader på sig att förbereda den dödsdömde inför döden, och dennes officiella uppgift var att konvertera den dömde till en troende kristen.[21] Detta med syftet att erhålla förlåtelse av Gud innan dödens skeende.[22] Beredelsetiden byggde på förutbestämda riktlinjer som själasörjare förhöll sig till, där genom att vara påläst om fången och dennes bakgrund skulle prästen skapa förtroende. En vänskap skulle byggas och prästen kunde ge gåvor, penningbidrag och andra förnödenheter som underlättade tiden i fängelset, samt kunde prästen även gå utanför den individuella dömdes behov och hjälpa dennes familj. När vänskap och förtroende byggts upp utreddes fångens kunskaper inom kristendomen, som ofta var låga, och därefter undervisades i religionens lära. I slutskedet av beredelsen skulle fången erkänna sina synder inför både det dömda brottet, men också all synd under livets gång.[23] Under de sista dagarna efter att datumet för avrättningen bestämts blir prästens besök allt tätare, och beredelsen under dessa besök ämnar att uppmana fången att vända ryggen mot världen. Efter förutbestämd dag för avrättningen infinner sig på morgonen prästen hos den dömde för morgonandakt. En frivillig nattvard erbjuds samtidigt som det predikas om paradiset och Guds nåd för att upprätthålla brottslingens mod. När stunden är kommen meddelar fångpersonalen att det är dags för avfärd, och därefter leds fången mot stupstocken.[24]

Många timmar innan den avtalade tiden för avrättningen har skaror samlats på platsen där schavotten, stupstocken och bödeln är på plats.[25] Till stupstocken leds den dömde av en eller flera präster, och väl framme hålls ett andaktsmoment av något slag där även ett tal

[21] Feiff. "Den dödsdömdes väg till stupstocken: Att av prästerskapet till döden beredas", s. 78-79.
[22] Feiff. "Den dödsdömdes väg till stupstocken: Att av prästerskapet till döden beredas", s. 79.
[23] Feiff. "Den dödsdömdes väg till stupstocken: Att av prästerskapet till döden beredas", s. 81.
[24] Feiff. "Den dödsdömdes väg till stupstocken: Att av prästerskapet till döden beredas", s. 83.
[25] Feiff. "Den dödsdömdes väg till stupstocken: Att av prästerskapet till döden beredas", s. 84.

eller predikan av fången vanligen framförs.[26] Väl framme utbyter själasörjaren sista lugnande ord med den dödsdömde, vilka kunde lyda: ”Här min vän — på denna plats har din sorg och ditt lidande sitt slut; här öppnas evighetens dörr, här börjar dess glädje. Ett ögonblick till och du skall vara med din frälsare i paradiset: War nu vidt gott mod, min Son, dina synder förlåtas tig.”[27] Det troligaste händelseförloppet som följde var att den dödsdömde stod på knä medan välsignelsen och Fader får lästes, samtidigt som fången vidhöll och stod fast vid sin bekännelse.[28] Samtidigt som detta skedde trädde bödeln fram och fullbordade avrättningen.[29]

Avrättningens efterskede kan ses i form av vad som händer med kroppen. Under 1800-talet växer intresset för anatomin och obduktionen och avrättningen blir en källa för att utöka den biologiska kunskapen. Den separerade kroppen efter ett genomfört dödstraff undersöktes både på plats vid schavotten och inne vid fängelsets iscensatta obduktionsrum. Kroppsdelarna kunde även skickas till närliggande universitet för vidare undersökningar. Denna del av avrättningsprocessen behandlas vidare i forskningsläget.

[26] M. Bergman. *Dödsstraffet, kyrkan och staten i Sverige från 1700-tal till 1900-tal. Lic. diss.,* (Stockholms universitet, 1996). s. 182. År 1830 förbjöds emellertid talet som ritual under avrättningen, också i samband med att prästen befriades från rollen att sätta ögonbindel för den dömde.
[27] Feiff. “Den dödsdömdes väg till stupstocken: Att av prästerskapet till döden beredas”, s. 84.
[28] Bergman. *Dödsstraffet, kyrkan och staten i Sverige från 1700-tal till 1900-tal*, s. 183. När stunden för avrättningen iscensattes kunde olika slags ritualer förekomma, som att det fallande hugget landade i samband med att förlåtelseord från prästen uttalades. Detta är sannolikt dock en överdriven spridning av avrättningen som saknar grund i ett källmaterial. Att avrättningen skedde i samband med ett uppläsande av välsignelsen är således det mest troliga händelseförloppet.
[29] Feiff. “Den dödsdömdes väg till stupstocken: Att av prästerskapet till döden beredas”, s. 84.

3. Forskningsläge

Avrättningen som händelse har studerats internationellt i breda sammanhang, både mot bakgrund av hur avrättningen har utförts, övergången till den intramurala avrättningen samt perspektiv som belyser rasrelaterade orättvisor. Steven Anderson studerar hur Australiens ursprungsbefolkning, aboriginerna, avrättades och vad deras roll var i dessa sammanhang. Koloniseringen förde med sig den brittiska rättsskipningen till Australien, vilket skapade skillnader mellan folkgrupperna, varav den stora skillnaden gentemot aboriginerna var kulturell och språklig.[30] För att framföra den brittiska lagen mot bakgrund av dessa skillnader avrättade man aboriginerna offentligt eftersom de inte kunde läsa den brittiska tidningen; genom detta sätt agerade den offentliga avrättningen i avskräckande syfte.[31] I USA under 1800-talet belyser forskningen afroamerikaners avrättningar och ”den vita maktens” relation till detta. Michael A. Trotti skriver att den typiska offentliga avrättningen av en svart man skildrade två perspektiv samtidigt: uppvisandet av ”den vita makten” och den afroamerikanska religiösa tillgivenheten.[32] Avrättningen agerade som ett sätt att uppvisa den religiösa tron till den grad att flera dödsdömde även uttryckte missnöje över att avrättas intramuralt. I detta sammanhang blev den offentliga avrättningen mer meningsfull.[33] John Tulloch forskar kring hur slutet på den offentliga avrättningen stod i relation till en ”medierad offentlighet”. När den brittiska offentliga avrättningen intramuraliserades gavs journalister inträde då det sågs som gynnsamt för den allmänna konsumtionen om de rapporterade från insidan blickandes utåt.[34] Tulloch anländer till slutsatsen att journalisterna snarare skapade mer problem än vad de gjorde nytta ur ett medierat och juridiskt perspektiv, där den förstnämnde snarare kunde skildra ett sympatiskt perspektiv, beundran och en motvilja mot dödsstraffet, i stället för att koncentrera reportaget kring rättsväsendets storhet.[35] Det svenska forskningsfältet behandlar

[30] S. Anderson. “Punishment as Pacification: The Role of Indigenous Executions on the South Australian Frontier, 1836-1862.” *Aboriginal History,* (2015), 39: s. 3–26, s. 18–20. https://doi.org/10.22459/AH.39.2015.01.
[31] Anderson, “Punishment as Pacification: The Role of Indigenous Executions on the South Australian Frontiers, 1836-1862.”, s. 18–20.
[32] M. A Trotti. “The Scaffold’s Revival: Race and Public Execution in the South”. *Journal of Social History,* (2011), 45 (1): s. 195–224, s. 201. https://doi.org/10.1093/jsh/shr038.
[33] Trotti. “The Scaffold’s Revival: Race and Public Execution in the South”, s. 201.
[34] J, Tulloch, “THE PRIVATISING OF PAIN: Lincoln Newspapers, ‘Mediated Publicness’ and the End of Public Execution.” *Journalism Studies*, (2006), 7 (3): s. 437–51, s. 449–450. https://doi.org/10.1080/14616700600680922.
[35] Tulloch. “THE PRIVATISING OF PAIN: Lincoln Newspapers, ‘Mediated Publicness’ and the End of Public Execution.”, s. 449–450.

avrättningar ur perspektiv som snarare ställer avrättningsprocessen i centrum samt hur kroppen därefter användes i medicinskt syfte.

Andreas Hellerstedt studerar föreställningar inom den svenska offentliga avrättningen under 1700-talet genom ögonvittnesskildringar, skillingtryck,[36] predikningar och berättelser ur dödsberedelsen.[37] Studiens ingångspunkt är avrättningens skildring mot bakgrund av källmaterialets utformningar, samt vilka roller de inblandande aktörerna spelade och vilka de förväntades spela. Hellerstedt påvisar att den dömde ytterst sällan beter sig utöver dennes förväntade roll inför mötet med stupstocken, där det ideala beteendet utformas av ett lugn, inte likgiltighet, utan snarare kristendomens frimodighet.[38] Avrättningarna, trots att de var offentliga, behöll struktur och ordning där konflikt och oroligheter sällan förekom då de byggde på samtycke och deltagande från åskådare samt var noggrant kontrollerade. Detta till skillnad från internationella avrättningar, exempelvis i Frankrike och England vid samma tid.[39]

Skillingtrycken agerade främst som en mellanhand där överhetens ideologier förs ner via den åtalade, och denne villigen finner sig i sitt straff.[40] Traditionellt sett har dödstraffet verkat som en väg till säker frälsning från synd, vilket emellertid har varit omöjligt ur ett teologiskt perspektiv sedan 1600-talet, men samtidigt har det krävt den religiösa aspekten för legitimitet.[41] De religiösa föreställningarnas nödvändighet sjönk sannolikt i värde under frihetstidens utbredning, men detta perspektiv ska inte komma att överskattas då en påtaglig sekularisering aldrig skedde samt att en bred tradition av naturrätt präglade samhällssynen.[42] Framöver in på 1800-talet ser man exempelvis i skillingtrycken att samhället sekulariseras i de religiösa anslagen inför dödsstraffet och avrättningarna.[43] Martin Bergman skriver i sin avhandling om hur kyrkans teologiska argumentation och handlande stod i relation till synen på dödsstraffet.[44] Bergman framhäver hur den teologiska diskursen utformade sig genom två perspektiv gällande Gud och dödsstraffet. Det första

[36] Visor
[37] A. Hellerstedt. "'Välkommen kära död!": den offentliga avrättningen och konsten att dö', *Karolinska förbundets årsbok*, (2005), s. 7–46, 2006, s. 13.
[38] Hellersted. "'Välkommen kära död!": den offentliga avrättningen och konsten att dö', s. 38.
[39] Hellersted. "'Välkommen kära död!": den offentliga avrättningen och konsten att dö', s. 38.
[40] Hellersted'. "Välkommen kära död!": den offentliga avrättningen och konsten att dö', s. 39.
[41] Hellersted. "'Välkommen kära död!": den offentliga avrättningen och konsten att dö', s. 40.
[42] Hellersted. "'Välkommen kära död!": den offentliga avrättningen och konsten att dö', s. 40.
[43] Hellersted. "'Välkommen kära död!": den offentliga avrättningen och konsten att dö', s. 40.
[44] Bergman. *Dödsstraffet, kyrkan och staten i Sverige från 1700-tal till 1900-tal,* s. 1.

perspektivet betonar att dödsstraffet är ett krav från Gud och att överheten behöver således verkställa det, vilket innebär att Gud innehar en central del i rättskipningen.[45] Historikern Eva Åhrén skriver även att en motvilja för obduktionen av döda kroppar präglade samhället, då den kristna tron upprätthöll tanken att kroppen behövde vara intakt för att bevara Guds avbild.[46] Således skapas ett perspektiv där dödsstraffet verkställdes genom Gud, samtidigt som stympningen av människodelar sågs som motvillig. Det andra perspektivet ställer människan i fokus, och den försonande rollen skapas genom den borgerliga lagen och samhällsfriden där den dödsdömde står inför människan för försoning.[47] Avrättningens syfte var därav att avskräcka andra från att begå brott och häva den dömdes onda ideal.[48] Bergman förklarar att den konkreta skillnaden mellan dessa perspektiv är således vilken aktör den dömde skulle försonas inför, och därigenom skapas ett teologiskt och sekulariserat perspektiv på avrättningen.[49] De intramurala avrättningarna gör det tämligen svårt att avskräcka den större massan, men historikern Martin Ericsson påpekar samtidigt att den intramurala reformen besparade inte den dödsdömde något avsevärt lidande, utan snarare lättade åskådarnas obehag där medelklassens vuxna män var de enda som skulle kunna få ta del av en avrättning.[50] Kvinnor, barn och fattiga sågs efter, till skillnad från tidigare, som ett problem som åskådare vid avrättning.[51] Utifrån ett enbart svenskt perspektiv skulle den offentliga sfären kunna jämföras med dels hur många som fick vara fysiskt deltagande, men även hur den möjliggör att uteslutna individer tar del av avrättningen via medialiserade källor.

Foucault beskriver hur det moderna straffsystemet som utvecklades under 1700-talet riktade in sig mot den åtalades sätt att leva, dennes natur, sinnestillstånd och tidigare liv, vilket hade utvecklats ur det icke-moderna rättsväsendet.[52] Det icke-moderna straffsystemet var baserat på ett kristet förhållningssätt som snarare uppmärksammade

[45] Bergman. *Dödsstraffet, kyrkan och staten i Sverige från 1700-tal till 1900-tal*, s. 187.
[46] E. Åhrén, *Death, modernity, and the body: Sweden 1870-1940*. diss., University of Rochester Press, 2009, s. 34.
[47] Bergman. *Dödsstraffet, kyrkan och staten i Sverige från 1700-tal till 1900-tal*, s. 187.
[48] Bergman. *Dödsstraffet, kyrkan och staten i Sverige från 1700-tal till 1900-tal*, s. 187.
[49] Bergman. *Dödsstraffet, kyrkan och staten i Sverige från 1700-tal till 1900-tal*, s. 187.
[50] M. Ericsson. "Från en offentlighet till en annan: Medialiseringen av Anna Månsdotters avrättning 1890". *Kulturhistorisk tidskrift* 1 (2022), s. 5.
[51] Ericsson. "Från en offentlighet till en annan: Medialiseringen av Anna Månsdotters avrättning 1890", s. 5.
[52] M. Foucault. *Discipline and punish: the birth of the prison*. 2nd Vintage Books ed., (Vintage Books, 1995), s. 99.

omständigheter och avsikt vid tilldelning av straff.[53] Hellerstedt förklarar detta i relation till sin studie hur det moderna straffsystemet såg det som "att straffet bör drabba brottslingen snarare än brottet (tidigare vart det tvärtom)."[54] Med detta perspektiv uppmärksammar Hellerstedt att den dömde innehar en mer utbredd negativ syn där den allmänna massan inte bara anser att hen skulle förtjäna döden, utan även fördömelsen.[55] Straffet drabbar därav, till skillnad från den enbart kroppsliga bestraffningen, dessutom själen.[56]

Således skapas ett perspektiv under 1800-talets senare avrättningar där skildringen kan tolkas utifrån både ett sekulariserat och ett religiöst perspektiv, i synnerhet utifrån i vilket syfte den dömde ska avrättas och vad brottet anses leda till. Dagstidningarnas inslag är ofta skrivna av enstaka skribenter som antingen är ögonvittnen eller har fått tillgång till telegram, vilket kan ge en inblick i hur människorna och staten såg på straffet utifrån det religiösa gentemot det sekulariserade perspektivet. På så vis skapas en bild av avrättningarna genom skribentens uttryck, vilket därigenom kan ligga till grund för denna studies avsikt att studera hur avrättningarna skildrades samt deras offentlighet mot bakgrund av intramuraliteten.

Historikern Eva Åhrén behandlar i sin avhandling hur döden moderniserades under 1870–1940-talet, där perspektiv som den döda kroppens användbarhet redovisas. Åhrén skriver att anatomister under 1800-talet såg sitt arbete som en samhällstjänst och var således nödvändiga för forskningsutvecklingen. Under 1800-talets gång steg därav efterfrågan på döda kroppar och anatomister fick åtkomst till kropparna på olika vis, till exempel från avrättningar.[57] Obduktionen som handling kunde ses som ett utökat straff då 1800-talets lagstiftning syftade till skräckinjagande tankar kring effekten av anatomin, vilket troligtvis var kopplat till tron på livet efter döden.[58] Historikern S. Hildebrandt skriver även i sin artikel om etiken kring dödsstraffet och obduktioner, där akademiska dissektioner var ofta offentliga och associerades med en stor skam gentemot ens sociala identitet och

[53] Foucault. *Discipline and punish: the birth of the prison*s, s. 99.
[54] Hellersted. "'Välkommen kära död!": den offentliga avrättningen och konsten att dö', s. 41.
[55] Hellersted. "'Välkommen kära död!": den offentliga avrättningen och konsten att dö', s. 41.
[56] Hellersted. "'Välkommen kära död!": den offentliga avrättningen och konsten att dö', s. 41.
[57] Åhrén. *Death, modernity, and the body: Sweden 1870-1940,* s. 21.
[58] Åhrén. *Death, modernity, and the body: Sweden 1870-1940,* s. 36.

lämpligheten för en proper begravning.[59] Det är problematiskt att avläsa exakt vilka kroppar som svenska anatomister fick tillgång till, samt även vilka som gav tillgång till dem.[60]

Martin Ericsson problematiserar Anna Månsdotters avrättning 1890 genom att analysera skeendets medialisering utifrån en mikrohistorisk metod, och ställer denna utgångspunkt gentemot perspektiv på dödsstraffets offentlighet.[61] Om offentlighet, i en avrättningskontext, innebär att alla fick närvara fysiskt och bevittna skeendet, upphörde obestridligen den offentliga avrättningen med 1877 års lagändring.[62] Ericsson visar dock med sin studie att Månsdotters avrättning utmanar denna definition av offentlighet genom på vilka sätt händelsen medialiserades ur olika perspektiv.[63] Avrättningens utförande spreds genom fotografi från händelsen, som senare även såldes i kommersiellt syfte till allmänheten, samt anmärkningsvärda detaljrika tidningsrapporter.[64] Ericsson framför därav en ingång i offentligheten som fokuserar på den mängd individer som fick tillgång till detaljrika skildringar av avrättningen genom massmedias medialisering.[65] Således problematiseras Månsdotters avrättning utifrån begreppet offentlighet, då det blir "svårare att säga att Månsdotters avrättning hade varit offentlig om den ägt rum före 1877 men icke-offentlig eftersom den ägde rum 1890."[66]

Nattvarden var en aspekt av Månsdotters avrättning som medialiseringen förhöll sig till, vilket skapar en intressant ingång kring hur teologin skildras i tidningarnas rapporter för svenska avrättningar. Att bereda den dömde genom dessa ritualer syftar till att skapa en salig död.[67] Hur väl beredelsen genomfördes framkommer under själva avrättningen, vanligtvis där förkunnarna framförde sin åsikt gällande den dömdes saliga omvändning.[68]

---

[59] S. Hildebrandt, "Capital Punishment and Anatomy: History and Ethics of an Ongoing Association", *Clinical anatomy* 21 (2008), s. 6.
[60] Åhrén. *Death, modernity, and the body: Sweden 1870-1940,* s. 37.
[61] Ericsson. "Från en offentlighet till en annan: Medialiseringen av Anna Månsdotters avrättning 1890" s. 2.
[62] Ericsson. "Från en offentlighet till en annan: Medialiseringen av Anna Månsdotters avrättning 1890" s. 3.
[63] Ericsson. "Från en offentlighet till en annan: Medialiseringen av Anna Månsdotters avrättning 1890" s. 3.
[64] Ericsson. "Från en offentlighet till en annan: Medialiseringen av Anna Månsdotters avrättning 1890" s. 1, 3.
[65] Ericsson. "Från en offentlighet till en annan: Medialiseringen av Anna Månsdotters avrättning 1890" s. 3.
[66] Ericsson. "Från en offentlighet till en annan: Medialiseringen av Anna Månsdotters avrättning 1890" s. 3.
[67] Bergman. *Dödsstraffet, kyrkan och staten i Sverige från 1700-tal till 1900-tal*, s. 188.
[68] Bergman. *Dödsstraffet, kyrkan och staten i Sverige från 1700-tal till 1900-tal*, s. 189.

Bergman skriver att "inför en avrättning följdes den dömde av präster, följt av en slags andakt där den dömde kunde uttrycka en viss frivillighet inför döden."[69] Det kunde även förekomma psalmsång under avrättningen, men också i en privat miljö där den dömde enskilt bad till gud.[70] Prästen som medverkade vid Månsdotters avrättning bad henne att "luta sig stilla ned och öfverlemna sitt lif och sig sjelf i Herrans händer", och detta skedde då "tyst och stilla".[71] Således skildras det salighetsperspektiv som Bergman framför i relation till hur Månsdotter accepterade sin dödsdom och överlämnade sig själv till Gud. Liknande perspektiv har belysts i internationella studier där Sarat Austin, Mikhail Gabrielle och Thomas Nathaniel studerar tidningarnas rapportering av offentliga avrättningar i USA. De identifierade att tidningarna ofta följde formulan där de placerade den dödsdömde i centrum av narrativet med ett särskilt intresse av upptrappningen till avrättningen och detaljerade transkriberingar av den dömdes tal.[72] Tidningarna rapporterade översiktligt kring själva dödsmomentet och lade snarare stort fokus på den religiösa beredelsen.[73] Detta kan ses skapa ett perspektiv på hur själva beredelsen ses som central för avrättningar, nationellt som internationellt.

Detta ingångssätt i avrättningarnas medialisering kan vara givande att beakta vid skildringar, då det skulle kunna visa på skillnader mellan olika källor och vad de väljer att belysa, samt vilken effekt detta skulle kunna få ur ett offentlighetsperspektiv. Av vikt är att inte fokusera på eventuella skillnader och därigenom tolka innehållet som ett sätt att analysera hur teologin formade synen på själva straffet, utan inom ramarna för denna studie kan teologiska inslag vara en del av själva skildringen av avrättningen. Denna studie placerar sig inom ramen för att analysera medias skildringar av de övriga avrättningarna som skedde efter den intramurala reformen 1877 för att undersöka om det delvis finns liknande inslag mot bakgrund av Ericssons text, men också om skillnader skulle uppmärksammas. Detta är relevant då Anna Månsdotters fall kan anses som ett mycket uppmärksammat fall som väckte stor uppståndelse.

[69] Bergman. *Dödsstraffet, kyrkan och staten i Sverige från 1700-tal till 1900-tal*, s. 183.
[70] Bergman. *Dödsstraffet, kyrkan och staten i Sverige från 1700-tal till 1900-tal*, s. 185.
[71] Ericsson. "Från en offentlighet till en annan: Medialiseringen av Anna Månsdotters avrättning 1890", s. 9.
[72] S. Austin, G. Mikhail, & N. Thomas. "Representing Death: Newspaper Coverage of Public Executions and Lynchings at the Turn of the Twentieth Century." *Texas Journal on Civil Liberties & Civil Right,s* (2025), 31 (1): s. 114–41, s. 129–130.
[73] Austin, Mikhail, & Thomas. "Representing Death: Newspaper Coverage of Public Executions and Lynchings at the Turn of the Twentieth Century.", s. 129–130.

4. Material, avgränsningar och metod

Källmaterialet för denna studie består av svenska dagstidningars rapportering om de avrättningar som utfördes under åren 1879–1910. Syftet med avgränsningen är att fokusera på de avrättningar som skedde efter år 1877 då lagen för intramurala avrättningar fastställdes. 1879 var första avrättningen efter den nya lagen och år 1910 var den sista avrättningen som genomfördes i Sverige. Under denna period genomfördes totalt 10 avrättningar, varav 9 stycken denna studie behandlar. Syftet med detta urval är grundat på forskningsläget där Anna Månsdotters avrättning år 1890 tidigare har behandlats ur ett liknande perspektiv. Källmaterialet är hämtat från Kungliga bibliotekets söktjänst för svenska tidningar, där sökorden som använts är namnet på den dömde i samband med ordet "afrättning" då dessa är de förekommande termerna som skrivs ut i artiklarna. Syftet med att analysera alla avrättningar, med undantag av Anna Månsdotter, är att undvika skapandet av ett ensidigt urval som skulle kunna påverka resultatet. Denna studie ämnar att analysera flera avrättningar, och därav om ett begränsat urval skulle göras mellan 1879 och 1910 skulle de mer uppmärksammade fallen erhålla ett större intresse av att analysera. Dessa fall skulle naturligtvis innebära ett större medialt intresse, och därav skulle ett sådant urval kunna skapa ett ensidigt resultat i en studie som ämnar att skapa en överblick. Begränsningarna med detta ingångssätt är att jag inte kommer att kunna få tillgång till ett lika detaljerat källmaterial över en avrättning som i Ericssons mikrohistoriska studie, men samtidigt styrkan att skapa en överblicksbild med dagstidningar som källmaterial.

Urvalet av artiklar är vidare avgränsat till de som publicerats samma dag som avrättningen skedde och tre tidningsdagar efteråt. De artiklar som sorteras bort och inte framkommer i resultatet är de som återger samma eller mycket liknande information som tidigare redan har återgivits. Avgränsningen är grundad på experimentella sökningar där inslaget av fler än tre dagar efter avrättningen resulterade i ett oväsentligt resultat. Syftet med denna avgränsning är att kunna analysera de tidningarna som rapporterade från avrättningsplatsen som ögonvittnen, via en extern korrespondenstelegram samt de som rapporterade om avrättningen men utan tillgång till vittnesinformation, och samtidigt undvika överflödiga inslag som inte är av vikt för studien. Av vikt för studien är även det material som skulle kunna visa på en begränsad medialisering av olika skäl, till exempel om inga reportrar tilläts att närvara vid avrättningen.

Detta urval resulterade i följande:

Namn	Datum för avrättning	Tidningssidor
Anders Larsson	6 februari 1879	32
Carl August Andersson Sköld och Johan Erik Österman	25 juli 1882	81
Nils Peter Hagström	29 mars 1887	20
Per Johan Pettersson	17 mars 1893	68
Theodor Sallroth	5 juli 1900	21
Lars Nilsson	23 augusti 1900	186
Johan Filip Nordlund	10 december 1900	7
Alfred Ander	23 november 1910	14

Först lästes källmaterialet översiktligt igenom och strukturerades upp i en tabell med korta kommentarer kronologiskt sorterade efter avrättningarnas tillfälle. Utifrån denna genomläsning skapades fem tematiska indelningar som låg till grund för hur jag skulle angripa källmaterialet vid nästa inläsning. Med denna indelning i åtanke skapades ett separat dokument som sorterade alla avrättningar med alla relevanta citationer som berörde den tematiska indelningen. Detta material stod sedan som grund för urvalet i resultatet. Temana som skapats utifrån materialet bearbetas noggrannare i följande metodavsnitt. Mängden tidningssidor ses här variera mycket, men vad som upptäcktes vid noggrannare bearbetning av källmaterialet är att generellt sett är det ett fåtal tidningar som har tillgång till "förstahandsinformationen", antingen via korrespondent på plats eller statligt telegram. Dessa tidningar ses ofta bli refererade av andra dagstidningar som därefter citerar originalkällan i princip ord för ord. Med detta i åtanke skulle källmaterialets urval till fördel ha kunnat kortas ner till en eller två tidningsdagar efteråt, då detta uppmärksammades som de mest relevanta artiklarna innan övriga dagstidningar kopierade dem.

4.1 Metod

En kvalitativ innehållsanalys har använts i denna studie för att bearbeta och tolka källmaterialet. Delar av kvalitativ forskning riktar sitt fokus på ordens betydelse och rör sig ifrån den objektiva fakta, vilket lämnar utrymme för tolkning av källmaterialets innehåll.[74] Inom denna ram använder sig denna text av kvalitativ analys av text, vilket faller under innehållsanalys som generell kategori.[75] Innehållsanalys är en bred metod som innefattar flertalet olika underkategorier med diverse metodingångar, varav kodningsscheman är en vanlig ingång för att strukturera och tolka källmaterialet.[76] Vid kvalitativa innehållsanalyser där kodningsscheman dock inte brukas för att strukturera resultatet söks källmaterialet igenom för att kunna identifiera underliggande teman.[77] Eftersom denna studie inriktar sig på att tolka texter utifrån vilken kontext de är skrivna i, var skribenten hämtade sin information ifrån, vilka detaljer som inkluderades, samt vilken kontextuell information vi får från avrättningen, krävs en kvalitativ tolkning av varje enskild text, vilket innebär att ett kodningsschema inte underlättar tolkningen av källmaterialet för denna studie.

I analysen har materialet bearbetats utifrån återkommande teman som framkom vid genomläsningen av tidningsartiklarna. Dessa teman är *religiös beredelse, den dödsdömdes känslotillstånd, närvarande personer och platsbeskrivning, det avgörande ögonblicket samt hanteringen av kroppen efter avrättningen.* Dessa teman har valts delvis eftersom de tillsammans fångar avrättningsprocessens före-, under- och efterskede, men även utifrån vad dagstidningarna valde att skildra under processens gång. Detta skapar en relevant tematisk indelning som både möjliggör en struktur i själva källmaterialet och mellan dagstidningarnas eventuella textliga skillnader inom olika faser av avrättningsprocessen.

Den kvalitativa innehållsanalysen används på ett konkret sätt genom att läsa dagstidningarnas rapporter om eller från avrättningarna för att sedan sammanställa hur avrättningarna skildras i massmedias olika rapporter. Det som beaktas är att skapa en skildring ur dagstidningarna utifrån varje process och dess tillhörande detaljnivå samt vad som väljs att inkluderas. Det är således själva detaljerna i tidningarna, eller avsaknandet av dem, som

[74] A. Bryman & E. Bell. *Social Research Methods*. 5:e uppl. Oxford University Press, 2019, s. 199.
[75] Bryman & Bell. *Social Research Methods*, s. 199.
[76] Bryman & Bell. *Social Research Methods*, s. 284.
[77] Bryman & Bell. *Social Research Methods*, s. 287.

skapar skildringen. Alla tidningar som inkluderas i källmaterialet har på något vis skrivit om själva avrättningen, vilket innebär att den på något vis alltid skildras. Således är det centralt att använda den kvalitativa innehållsanalysen för att framställa de skildringarna som målas upp kring varje del av avrättningsprocessen för att möjliggöra den teoretiska ingången kring hur offentligheten påverkas av skildringarna.

5. Den offentliga sfären

Jürgen Habermas framför hur offentlighet ur olika perspektiv utvecklats under förmodern till modern tid. Innan den offentliga sfären vuxit fram i en mer modern mening var den representativa offentligheten en central aspekt för den allmänna massan, där ojämna styrkeförhållanden belyses.[78] Den "repräsentative Öffentlichkeit" syftar till att demonstrera makt och ädelhet inför en större publik. Hellerstedt lyfter fram att den representativa offentligheten präglade de svenska offentliga avrättningarna, där konflikten mellan den styrande makten och undersåtarna formgavs genom den dömdes försök att försvara sin rätt till en värdig död.[79] Den representativa offentligheten kan således agera som en slags motpol till vad de intramurala avrättningarna ämnade att åstadkomma: ett slags sensationellt skådespel, som framhävde kungamaktens storhet, men också som en moralisk prägel där, till exempel, skolbarnen var reserverade de bästa platserna.[80] Med tiden kom offentligheten att förflyttas och förvandlas.

Den borgerliga offentligheten utvecklades ur spänningar mellan staten och samhället.[81] Ur denna framväxt framhäver den borgerliga offentligheten kategorierna "privat" och "offentligt", där utvecklingen skedde på ett sådant vis att när privatpersoner träder fram som en publik och deltar i offentlig diskussion kan detta förstås som den borgerliga offentligheten.[82] Habermas skiljer således mellan den offentliga maktens sfär och en offentlig sfär som uppstår inom privatområdet.[83] Den privata sfären innefattar civilsamhället och kärnfamiljen, medan den offentliga makten innefattar rättsstaten och den styrande makten.[84] På så vis kan samhället förstås som uppdelat i en privat sfär och den offentliga maktens sfär. Den offentliga sfären uppstår i relationen mellan dessa, där privatpersoner organiserar sig som en publik och engagerar sig i frågor som rör den offentliga makten. Denna sfär är starkt präglad av den litterära offentligheten.

---

[78] Hellerstedt. "'Välkommen kära död!": den offentliga avrättningen och konsten att dö', s. 9.
[79] Hellerstedt. "'Välkommen kära död!": den offentliga avrättningen och konsten att dö', s. 8–9.
[80] Hellerstedet. "'Välkommen kära död!": den offentliga avrättningen och konsten att dö', s. 9.
[81] J. Habermas. *The structural transformation of the public sphere: an inquiry into a category of bourgeois society*. (Polity Press, 1989), s. 42.
[82] Habermas. *The structural transformation of the public sphere: an inquiry into a category of bourgeois society*, s. 141.
[83] Habermas. *The structural transformation of the public sphere: an inquiry into a category of bourgeois society*, s. 46.
[84] Habermas. *The structural transformation of the public sphere: an inquiry into a category of bourgeois society*, s. 30

Den litterära offentlighetens beståndsdelar omfattar press och klubbar, där tankar och idéer utbyttes och kritiskt diskuterades.[85] Diskussionernas spridning gjorde pressen till en central institution för att sammanföra och cirkulera kritik och åsikter. Tidningspressens utveckling gav upphov till ytterligare faktorer som påverkade den allmänna opinionen, nämligen den självständiga journalistiken och dess framväxt.[86] Denna utveckling jämförs med "hur en resonerande publik växer in i politiska kontrollfunktioner."[87] Sociologen Paul Starr skriver att ur utvecklingen av den tryckta tidningspublikationen och framväxten av den intellektuella äganderätten, skapades den offentliga sfären av offentlig information, åsikter och debatt.[88] Inom denna utveckling skedde ett skifte i den offentliga sfärens tillhörighet där pressen, som den mest prominenta institutionen, innehade den mest betydande rollen.[89] Detta skifte står mot bakgrund av två parallella utvecklingar: kommersialiseringen av pressen och ett ökat inflytande från staten.[90] Ursprungligen var pressens syfte att främja utbytet av tankar och diskussion, men i takt med att synen på nyheter som en kommersiell vara ökade sjönk behovet av fysiska kommunikationsutbyten. Den tidigare tydliga linjen mellan den privata- och offentliga sfären blev diffus.[91] Pressen som institution förlitade sig i synnerhet på politiska beslut för att bibehålla sin självständighet, och den offentliga sfären upphör därmed att vara en exklusiv del av det privata området.[92] Pressen kan således ses inneha rollen som leverantör av en kommersiell vara ämnad för de större massorna.

Detta innebär att offentlighet inte nödvändigtvis är beroende av fysisk närvaro, som till exempel kaffehusen präglades av, utan kan snarare upprätthållas genom medierade former. I relation till intramurala avrättningar öppnar detta för att analysera huruvida deras

[85] Habermas. *The structural transformation of the public sphere: an inquiry into a category of bourgeois society*, s. 60.
[86] Habermas. *The structural transformation of the public sphere: an inquiry into a category of bourgeois society*, s. 82.
[87] Habermas. *The structural transformation of the public sphere: an inquiry into a category of bourgeois society*, s. 85.
[88] P. Starr. *The creation of the media : political origins of modern communications*. (Basic (Books, 2004). s. 23.
[89] Habermas. *The structural transformation of the public sphere: an inquiry into a category of bourgeois society*, s. 181.
[90] Habermas. *The structural transformation of the public sphere: an inquiry into a category of bourgeois society*, s. 181.
[91] Habermas. *The structural transformation of the public sphere: an inquiry into a category of bourgeois society*, s. 181.
[92] Habermas. *The structural transformation of the public sphere: an inquiry into a category of bourgeois society*, s. 181.

offentlighet kvarstår genom pressens rapportering, trots att de inte längre äger rum inför en öppen publik. Dagstidningarnas rapporteringar från eller om avrättningen kan således tolkas utifrån vilket syfte själva reportaget verkar ha, då pressens kommersialisering väcker frågan om den är utformad för att väcka uppmärksamhet och attrahera läsare. I detta fall skulle det kunna sägas att den avrättningen behåller formen av sitt skådespel, där det sensationella står i centrum, vilket därav agerar som den kommersialiserade varan. Således är den kvalitativa innehållsanalysen relevant i anknytning till offentligheten, då pressens skildringar behöver tolkas utifrån hur detaljerna som inkluderas i tidningarna påverkar hur mycket en läsare får tillgång till själva avrättningen som är tänkt vara icke-offentlig. Att gå så långt som att säga att den representativa offentligheten skulle kvarstå genom detta perspektiv är säkerligen en överdrift, då det skulle behöva stå mot bakgrund av ett uppvisande av den styrande maktens storhet och avrättningar som en moralisk lärdom. De karaktäristiska dragen som präglar den representativa offentligheten kan dock kvarstå som en referenspunkt mot bakgrund av de intramurala avrättningarnas mediala skildringar. I relation till detta bör pressens kommersialisering ses som en utveckling av offentligheten ifrån de tidigare forumen för kritisk diskussion där privatpersoner samlades. Pressens form kan således ses förändras genom denna utveckling och därav kan det inte menas att alla typer av pressens rapporter avbildar en offentlighet, utan snarare tolkas skildringarna utifrån detaljrika och sensationella inslag för att skapa en vidareutveckling av Habermas teori där offentlighetens påverkan diskuteras. Således är begreppet offentlighet ur Habermas perspektiv inte direkt synonymt med att offentligheten påverkas av hur många som kunde läsa en skildring av en avrättning i en dagstidning. Mot bakgrund av den vidareutveckling som denna uppsats gör diskuteras således Habermas offentlighet i nära anknytning till hur pressen på specifika vis skildrade avrättningen och vad det kan innebära för offentligheten.

6. Resultat

Resultatet är strukturerat efter avrättningsprocessens före-, under- och efterskede, med de teman som skapats utifrån källmaterialets innehåll.

6.1 Religiös beredelse

I flera av rapporteringarna kring avrättningarna är den dödsdömdes religiösa beredelse inför avrättningen ett återkommande tema, men samtidigt i några av fallen utelämnas beredelsen nästan helt. Dagstidningarna ägnar ofta stort utrymme åt att skildra relationen mellan den dödsdömde och själasörjaren, bibelläsning, nattvard samt uttryck för ånger och försoning. I flera fall framställs den religiösa omvändelsen som en moralisk process där den dödsdömde förbereds inför döden, där målet blir att acceptera sitt öde.

I rapporteringen kring Per Johan Petterson, avrättad 1893, ges den religiösa beredelsen stort utrymme. *Dagens Nyheter* skriver att "Genom en omsorgsfull förberedelse af regementspastor Hennig syne han ha blifvit beredd att betrakta sitt öde som en försoningsåtgärd, icke blott mot samhället, utan också mot Gud."[93] Petterssons död beskrivs således som en form av försoning, både gentemot samhället och Gud, vilket gör att avrättningen får en dubbel funktion: den återupprättar den samhälleliga ordningen samtidigt som den placeras inom en kristen föreställningsvärld. Bergman lyfter fram två perspektiv på dödsstraffet som rättviseskipning: dels ett religiöst perspektiv där människan står till svars inför Gud, dels ett samhälleligt perspektiv där straffet förstås som ett svar på samhällsfriden och den borgerliga lagen.[94] I skildringen av Pettersson framstår dessa perspektiv dock inte som motsatser, utan som parallella och samverkande. Hans död beskrivs således som en försoning både med Gud och med samhället.

Petterssons religiösa förberedelse, hans koppling till Gud under beredelsetiden samt hur hans förändrade sinnesriktning har utspelat sig skildras i tidningarna. Den religiösa beredelsen diskuteras även med koppling till Petterssons omvandling som skedde under fängelsetiden utifrån ett kritiskt perspektiv där den dödsdömdes dilemma ställs i relation till den religiösa omvandlingen:

[93] "Alftamördarens afrättning.", *Dagens Nyheter*, 18 mars 1893, s. 2, https://tidningar.kb.se/g0sxrd1s3l573hw/part/1/page/2?q=afr%C3%A4ttning
[94] Bergman. *Dödsstraffet, kyrkan och staten i Sverige från 1700-tal till 1900-tal*, s. 187.

> Ingen betviflar, att ej i detta fall den lifdömde visat alla de själsrörelser, som berättas. Hans egna skrifna ord bära i brefven till aufövandterna derom vittne. Men hvad man ej kan undgå att tänka på, är, huru han, liksom många andra före honom, kommit till denna tro [...]. Under hela denna tid har han haft besök af en värdig själasörjare, hvilkeu försökt allt för att göra hans sinne mottagligt för religionens tröst. Hvilka mäktiga bundsförsvandter har icke denne prest haft för att förmå fången att omfatta en tro, hvilken faktiskt är hans enda räddning! [...] allt detta samverkar för att liksom med våld tvinga honom att gripa religionen som nödankare.[95]

Hellerstedt skriver att dödsstraffet har verkat som den säkra vägen till frälsning och även krävt den religiösa aspekten av rättsskipningen för att legitimitera straffet.[96] Pettersson ses i denna skildring gripa religionen i nödvärn och inte av egen vilja att försona sitt straff eftersom det skulle vara hans enda räddning. Saligheten ses alltså som ett krav för försoning, men kan samtidigt kritiseras i sin legitimitet gentemot den dömde.

Lars Nilssons beredning skildras olika i tidningarna där det gemensamma temat är en ovilja för beredelsen. I *Sydsvenska Dagbladet* påpekas den dödsdömde varit motsträvig inför den religiösa aspekten av beredelsen, men efter att ha mottagit nyheterna om sin egen avrättning blev han mer mottaglig: “hans sinne blef i sjelfva verket sedermera vekare och mera mottagligt för högre intryck än det någonsin tidigare varit under fängelsetiden.[97] *Skånska Dagbladet* lämnar ytterligare detaljer där snarare en extrem ovilja till beredelsen syns, vilket förmodligen ligger till grund för den utdragna tiden i fängelset: “antagligen har det ovanligt långa uppskofvet med den i dag verkställda exekutionen berott på den lifdömdes sällsporta oemottaglighet för äfven de enklaste religiösa begrepp.”[98] Nilsson avböjer nattvarden då han känner sig ovärdig och sade till sin själasörjare “att han ej kände sig värdig dertill och derför ej ville ytterliggare öka sin skuld genom att ovärdigt begå herrens nattvard.”[99]

---

[95] *Dagens Nyheter*, 1893, s. 2–3.
[96] Hellersted. "'Välkommen kära död!": den offentliga avrättningen och konsten att dö', s. 38.
[97] “Löderupsmördarens Lars Nilssons afrättning”, *Sydsvenska Dagbladet*, 23 augusti 1900 s. 3, https://tidningar.kb.se/blpj8bdr8lfdr42x/part/1/page/3?q=Lars%20nilsson%20afr%C3%A4ttning
[98] “Bödelsyxan”, *Skånska Dagbladet*, 23 augusti 1900, s. 3, https://tidningar.kb.se/zdg3s9twwfrsq080/part/1/page/3?q=Lars%20nilsson%20afr%C3%A4ttning
[99] *Sydsvenska Dagbladet*, 1900, s. 3.

Skånska Dagbladet inkluderar även ett inslag som behandlar möjligheten att skildra den dödsdömdes förhållanden och anknyter detta till offentlighet: "offentlighet äro, som man finner, umera stick i stäf motsatta dem som förut gjorde sig gällande, då exekutionen verkställdes å vidsträckta öppna platser."[100] Fortsättningsvis uttrycker skribenten att syftet med den icke-offentliga avrättningen är att inte längre se straffet som samhällets hämnd, utan snarare för att avskräcka andra brottslingar: "Det väsentliga syftet med en mördares aflivande icke är utöfvandet af en blodig hämd från samhällets sida utan en verksam skräck för andra brottsliga naturer."[101] Vidare påpekar skribenten det motsägelsefulla med detta uttalande eftersom det på senare tid inte funnits några hinder att skildra den dömdes förhållanden: "[...] icke lägger något hinder i vägen för att ej allenast sjelfva de grofva brotten i minsta detaljer utan äfven brottslingens förhållande och skrifverier i fängelset m. m. utförligt skildras i pressen."[102] Således visas en medvetenhet om att pressens skildringar av avrättningsprocessen utmanar offentligheten mot bakgrund av de icke-offentliga avrättningarna. Detta sker enligt skribenten genom detaljskildringar av den dömdes förhållanden och skrifter från fängelset. På så vis problematiseras offentligheten genom pressens detaljskildringar av den religiösa beredelsen. Det kan således sägas att det icke-offentliga i avrättningens inledande process utmanas genom pressens skildringar av den dömdes beredelse.

Hellerstedt påpekar att det var ytterst ovanligt att avvika från det ideala beteendet under en avrättning, som reflekterade ett lugn, öppenhet, oräddhet och kristendomens frimodighet.[103] I reportaget om Nils Peter Hagström skriver *Smålands Allehanda* att "Hela sista tiden har han varit undergifven sitt öde, sysselsatt sig med andaktsöfningar och i religionen hemtat sinnesstyrka till att möta det väntade förfärliga."[104] Bergman skriver att beredelsens ritualer ämnade att skapa en salig död och slutade ofta i att den dömde uttryckte en frivillighet inför döden.[105] Hagström framställs i enlighet med de ideal som Hellerstedt och Bergman beskriver: lugn och kristet förberedd inför döden. Genom att betona att han

[100] *Skånska Dagbladet*, 1900, s. 3.
[101] *Skånska Dagbladet*, 1900, s. 3.
[102] *Skånska Dagbladet*, 1900, s. 3.
[103] Hellerstedt. "'Välkommen kära död!": den offentliga avrättningen och konsten att dö', s. 38.
[104]"Glimmingemördarens afrättnning", *Smålands Allehanda*, 30 mars 1887, s. 3, https://tidningar.kb.se/cs0192wg94cs556d/part/1/page/3?q=Nils%20peter%20hagstr%C3%B6m%20afr%C3%A4ttning
[105] Bergman. *Dödsstraffet, kyrkan och staten i Sverige från 1700-tal till 1900-tal*, s. 183.

hämtat sinnesstyrka ur religionen blir den religiösa beredelsen ett tecken på acceptans inför den kommande avrättningen.

6.2 Den dödsdömdes känslotillstånd

I flera skildringar framställs de dömda som lugna och behärskade, medan andra reportage betonar hjälplöshet och oro, ibland om samma person. Genom dessa skildringar skapade pressen inte enbart en avrättning bestående av konkret information utan även gestaltande beskrivningar där den dödsdömdes inre tillstånd blev en central del av avrättningens skildring. Dessa skildringar är både relevanta för att skapa en bild av hur avrättningsprocessen skildrades och hur pressen gjorde de dömdes känslomässiga tillstånd tillgängliga genom ett detaljrikt och gestaltande språk. Således kunde läsaren ta del av händelser som var fysiskt begränsade till ett fåtal personer på ett vis som var mycket inlevelserikt.

Det visas i *Smålands Allehanda* hur det finns ett intresse för Per Johan Petterssons känslotillstånd inför den kommande avrättningen: "Hur den dödsdömde finner sig och hvad han känner? Se där frågor, som i dessa dagar sväfvar på otaliga läppar."[106] Hur dagstidningarna skriver om känslotillståndet hos Pettersson är således relevant mot bakgrund av hur skildringarnas detaljrikedom förhåller sig till offentligheten kring avrättningsprocessen. *Stockholms Dagblad* skriver att "Pettersson sof i natt flera timmar lugnt och afvaktade i morse lugn och nöjd den avgörande stunden."[107] "Ingen ängslan kunde spåras i den dödsdömdes anletsdrag, snarare en viss glädje. Stödd på sin krycka hoppade han raskt fram till stupstocken, räckte handen till tack och farväl åt sina ledsagare.[108] En annan skildring av avrättningen, skriven i *Dagens Nyheter,* framställer snarare ett perspektiv av maktlös- och känslofrånvändhet:

> Med sitt, trots att han var närmare 30 år, sparsamt skäggbeväxta ansigte, sin ofärdighet – han begagnade sig af krycka när han gick – gjorde den lifdömde ett förfärande intryck af andlig och kroppslig hjelplöshet [...]. Han måste släpas fram [...]. Vid inträdet på gården såg han sig omkring med ett underligt uttryckslöst leende [...], derunder såg man hur musklerna i nedre delen av ansigtet förvredos i dödsångest .[109]

[106] "Alftadramat", *Smålands Allehanda*, 17 mars 1893, s. 3, https://tidningar.kb.se/jz57d42cgsxdp1b2/part/1/page/3?q=Per%20Johan%20Pettersson%20afr%C3%A4ttning
[107] "Alftamördarens afrättning", *Stockholms Dagblad,* 18 mars 1893, s. 5, https://tidningar.kb.se/n60f9q303fb6nz6/part/1/page/5?q=Per%20Johan%20Pettersson%20afr%C3%A4ttning
[108] *Stockholms Dagblad, 1893, s. 5.*
[109] *Dagens Nyheter*, 1893, s. 3.

Hellerstedt beskrivning av den dömdes tillstånd som lugn inför döden som det förväntade skulle kunna vara en anledning för att det finns olika uppgifter gällande känslotillståndet, då det skulle vara det förväntade att rapportera. De skilda beskrivningarna av Pettersson visar hur pressen inte enbart återgav ett kort händelseförlopp, utan gav tillgång till bildliga detaljer som på ett vis ersatte den direkta närvaron. I *Stockholms Dagblad* framstår han som lugn, nästan försonad, medan *Dagens Nyheter* betonar hjälplöshet, kroppslig utsatthet och dödsångest tillsammans med gestaltande drag: "ansigtet förvredos i dödsångest."[110] Offentligheten kring avrättningen kan därav ses utmanas när innehållet i skildringen är så detaljrikt att det målar upp en bild för läsaren kring den dömdes hela kroppsliga utseende och intryck.

I Nils Peter Hagströms skildring uppstår en liknande situation där *Smålands Allehanda* skriver att "Delinqventens gång var fast och jemn. Ansigtet uttryckte lugn och resignation. Man såg att han tillkämpat sig en jämförelsevis stor fond af sinnesstyrka.[111] Samtidigt skriver *Sydsvenska Dagbladet* att "Delinqventen syntes lugn, antagligen försänkt i ett tillstånd af half apati. Då han utträdde på fängelsegården färgades hans kinder af en lätt rodnad, och blicken stirrade ut i rymden."[112] Till viss del beskrivs Hagström som lugn inför stupstocken, vilket står mot bakgrund av Hellerstedts beskrivning av det förväntade känslotillsåndet, men samtidigt som apatisk och frånvarande från situationen.

Det förväntade känslotillståndet skildras i Theodor Sallroths avrättning år 1900 och Alfred Ander år 1910. *Karlshamns Tidning* skriver om Sallroth att "På onsdags em. fick han genom direktören veta, att dödsdomen följande dag skulle verkställas. Äfven denna underrättelse mottog han med sinneslugn och tillförsikt samt sof en god del af natten."[113] Skildringen som skapas om Ander är hur han för sig med ett lugn inför sin kommande död, både under avrättningen och även under de föregående dagarna där han uppfattats som normal utan några avvikelser: "Då han trädde ut på gården, gjorde han en lätt bugning

[110] *Dagens Nyheter*, 1893, s. 3.
[111] *Smålands Allehanda*, 1887, s. 3.
[112] "Glimmingemördarens Hagströms afrättning", *Sydsvenska Dagbladet*, 30 mars 1887, s. 2, https://tidningar.kb.se/08ccm1vwx1x5fnw3/part/1/page/2?q=Nls%20peter%20hagstr%C3%B6m%20afr%C3%A4ttning
[113] "Sallroths afrättning", *Karlshamns tidning*, 6 juli 1900,emellertid s. 2, https://tidningar.kb.se/p4k6rkmmms8gc8d9/part/1/page/2?q=afr%C3%A4ttning

och yttrade lågmäldt "God morgon, mina herrar." Lugn och behärskad, och utan att någon sinnesrörelse märktes hos honom, gick han så, ledd af två af skarprättarens söner, fram till giljotinen."[114] *Smålandsposten* skriver att "Den dödsdömde, som ej eller under de senaste dagarna visat något tecken till sinnesförändring, gick lugnt in i döden.[115] Båda dessa personer höll sig inom ramen för vad Hellerstedt skriver förväntas av de dödsdömda. Detaljmässigt skildras känslotillståndet på främst Ander genom ett berättande händelseförlopp som visar läsaren både vad han sade och vad han gjorde, vilket målar upp en tydlig bild av avrättningens inledning.

Lars Nilssons avrättning år 1900 skildrar ett normbrytande känslotillstånd. *Sydsvenska Dagbladet* skriver att "Lars Nilsson började nu blifva något orolig och jemrade sig öfver att han ej vore beredd att dö [...]. Man hade förut befarat att han med sitt förhärdade väsen skulle af alla krafter göra motstånd vid nedförandet till afrättningsplatsen."[116] Något motstånd skrev *Sydsvenska Dagbladet* aldrig skedde, utan Nilsson gick utan motstånd in i döden, men uttryckte in i det sista en ängslan för sitt öde: "»skall jag falla på knä?» sade han under ett par ängslansfulla stönanden."[117] Nilssons skildring visar på en tydligt sårbar bild av den dödsdömde när han beskrivs som att han ställer sin fråga med oro. Läsaren får tillgång till denna osäkerhet mot bakgrund av den annars lugna frivilligt inställda brottslingen. Pressen gör den dödsdömdes känslor offentliga, och dessa känslor kan även sägas bryta mot det lugna och frivilliga ideal som annars är normaliserat. Mot bakgrund av pressens kommersialisering och av att fysisk närvaro kan sägas inte vara ett kriterium för offentlighet agerar dessa skildringar som ett sätt för pressen att tillfredsställa den efterfrågan och den stora nyfikenheten som riktats mot avrättningarna. På så vis skapar pressen en skildring av händelsen som täcker mer än avrättningens konkreta innehåll och fokuserar snarare på inlevelsefulla detaljer som ersätter den fysiska närvaron.

Sammantaget visar skildringarna av den dödsdömdes känslotillstånd hur pressen gjorde avrättningen känslomässigt tillgänglig för en bredare offentlighet. Genom beskrivningar av lugn, apati, oro och dödsångest kunde läsaren ta del av fysiska och psykiska känslor,

[114] "Anders afrättning", *Aftonbladet*, 23 november 1910, s. 6, https://tidningar.kb.se/7rkncwtk0418nk5/part/1/page/6?q=afr%C3%A4ttning
[115] Ander afrättad, *Smålandsposten*, 23 november 1910, s. 2, https://tidningar.kb.se/n5b7p2f2lg1l58t6/part/1/page/2?q=afr%C3%A4ttning
[116] *Sydsvenska Dagbladet*, 1900, s. 3.
[117] *Sydsvenska Dagbladet*, 1900, s. 3.

både under beredelsetiden och under avrättningens inledande del där den dödsdömde blir ledsagad fram till schavotten, trots att avrättningarna var fysiskt avskilda från offentligheten.

6.3 Närvarande personer och platsbeskrivning

Rapporteringen kring avrättningarna innehåller ofta detaljerade beskrivningar av avrättningsplatsen och redogörelser för personer som närvarade vid verkställandet. Tidningarna redogör för fängelsegården, stupstocken, schavotten, likkistor samt ibland vädret och andra miljöbeskrivningar. De som beskrivs som närvarande vid avrättningen är från myndigheter, relevant personal från fängelset och, vid vissa tillfällen, pressen. Utanför fängelsets murar återkommer uppgifter om människomassor och om det stora allmänna intresse som avrättningarna väckte.

Eftersom avrättningarna inte längre ägde rum inför en öppen folkmassa blir frågan om vilka som får tillträde relevant ur en offentlighetssynpunkt. Det vanligaste återkommande temat är vilka typer av personer som i stort sett alltid är närvarande. Tidningarna redogör för detta genom att skriva en lista över alla som var deltagande, ofta tillsammans med deras namn, och avslutar sedan med en sammaställande siffra. *Stockholms Dagblad* utför en beskrivning av de närvarande på plats vid Per Johan Petterssons avrättning 1893:

> Vid afrättningen närvaro, förutom af länsstyrelsen och stadsfullmäktige utsedda hvardera två samt af magistraten ett vittne, professor Holmgren, några läkare från Gefle, ett femtontal medicinstuderande från Upsala, ledamoten af riksdagens Andra kammare Wawrinsky från Stockholm, fängelsedirektören Nyqvist från Upsala samt tidningsmän, tillsammans omkring fyrtio personer.[118]

Nya Dagligt Allehanda skriver att närvarande inom fängelsets murar uppskattas "till omkring 25 personer.[119] Källmaterialet skildrar således mängden personer närvarande olika, då även *Svenska Politiken* skriver att det var "tillsammans omkring 40 personer."[120] En större mängd närvarade vid Nils Peter Hagströms avrättning 1887, men dock med en mindre detaljerad redogörelse för vilka som konkret deltog: "Omkring femtio personer

[118] *Stockholms Dagblad, 1893, s. 5.*
[119] *"Anstiftarens af Alfta-morden afrättning", Nya Dagligt Allehanda, 18 mars 1893, s. 3, https://tidningar.kb.se/m5zcq3kz3jz1ncn/part/1/page/3?q=Per%20Johan%20Pettersson%20afr%C3%A4ttning*
[120] "Samhällsmordet. Alftamördarens afrättning", *Svenska Politiken*, 18 mars 1893, s. 3, https://tidningar.kb.se/m0glzjplkr43c16l/part/1/page/3?q=Per%20Johan%20Pettersson%20afr%C3%A4ttning

åskådade afrättningen. [...] Bland de närvarande märktes professorerna Holmgren och Clason från Upsala samt Lindgren och Bendz från Lund."[121] Den avrättning där det minsta antalet, konkret enligt källorna, deltog, var Alfred Ander 1910. *Aftonbladet* skriver att "af de officiellt utsedda representanterna, notarien i öfverståthållareämbetet A, Boalt, chefen för fångvårdsstyrelsen öfverdirektör Almqvist, magistratledamoteen rådman Sörensen, fängelsedirektören major Wollin, fängelseläkaren dr Sellberg, fängelsepredikanten K. Ernberg samt några vetenskapsmän, inalles 12 personer."[122] I relation till varandra är det tämligen stora skillnader i antalet deltagande, men vad som syns är att de som deltar officiellt är anordnade i myndighetsroller eller för medicinskt syfte. I likhet med Ericssons artikel kring Anna Månsdotter, om offentlighet, i en avrättningskontext, innebär att alla fick fysiskt närvara, upphörde obestridligen den offentliga avrättningen efter 1877 års lagändring såväl i resterande avrättningar.[123] Ur ett fysiskt deltagandeperspektiv är avrättningarna utan tvekan icke-offentliga i förhållande till den breda allmänheten. Samtidigt kan offentligheten ses som omvandlas och bli allt mer diffus mot bakgrund av hur avrättningarna skildras, i synnerhet om tidningsmän har beskrivits som deltagande. Samtidigt som avrättningarna fysiskt har begränsats visar dagstidningarna att avrättningarna väcker stort folkligt intresse: *Nya Dagligt Allehanda* skriver att "På gatorna utanför fängelset hade menniskor i tusentals samlat sig, helt säkert i tanke att möjligen kunna uppfånga något af hvad som skulle försiggå innanför fängelseplanket.[124] På så vis skulle en detaljrik skildring av avrättningen vara åtråvärd i ett klimat där allmänheten vill veta vad som försiggår. Förmedlingen av information kring avrättningarna blir därav en vara att sälja, vilket gör att innehållet blir kommersialiserat. Genom detta kan det anses att skildringarna blir utformade för att väcka uppmärksamhet och attrahera läsare.

I rapporteringen kring Per Johan Pettersson blir detta särskilt tydligt genom den detaljerade förstapersonsskildringen från avrättningsplatsen. Korrespondenten skriver: "Vi stego i dag vid half 8-tiden på morgonen, efter uppvisande af vårt inträdeskort, in genom porten till härvarande fängelse." Genom formuleringen får läsaren följa skribenten in på

[121]Glimmingemördarens afrättning", *Skånska Aftonbladet*, 29 mars 1887, s. 3, https://tidningar.kb.se/p5x6jq30mbhq874k/part/1/page/3?q=Nils%20peter%20hagstr%C3%B6m%20afr%C3%A4ttning
[122] *Aftonbladet*, 1910, s. 6.
[123] Ericsson. "Från en offentlighet till en annan: Medialiseringen av Anna Månsdotters avrättning 1890" s. 3.
[124] *Nya Dagligt Allehanda*, 1893, s. 3.

fängelseområdet. Skildringen skulle kunna ses fungera som en ersättning för den strikta fysiska närvaron där läsaren inte befinner sig på plats, men får genom pressens berättelse en bild av att själva vara där. Nils Peter Hagströms avrättning skildras likaså ur ett förstapersonsperspektiv där fängelsegården var "anbragt en aflång bädd af sand, å hvilken höjde sig en träkubbe med inskärning för delinqventens hals. Bakom ett fristående hus å gården sågs en med hyfvelsån packad, enkel, svartmålad likkista."[125] Under Andersson Sköld och Östermans avrättning 1882 skildras som föregående exempel detaljrika beskrivningar om fängelsegårdens uppbyggnad, men även en gestaltande miljöbeskrivning som är snarlik en slags berättelse: "Solen lågade från himmelen och trängde in öfver allt i hvarje springa af shavotten, slog ner på likkistornas glänsande svärta under schavottbryggan, lekte ödver den stålblå bilan, som för oss synlig, sken mellan de gröna eklöfven vid stupstocken, samt färgade sjelfva dessa blad ljusare."[126]

Således visar skildringarna av de närvarande personerna och platsbeskrivningarna att avrättningarnas offentlighet inte kan helt förstås som icke-offentlig på grund av att de är inom fängelsets murar med begränsad åtkomst. Ur ett strikt fysiskt perspektiv var avrättningarna tydligt icke-offentliga eftersom publiken inte längre hade fri tillgång till händelsen, men den begränsade fysiska offentligheten får en särskild betydelse genom pressens detaljrika och inlevelsefulla skildringar. Platsbeskrivningarna förstärker detta perspektiv. När korrespondenten beskriver hur han visar sitt inträdeskort och leds in på fängelseområdet skapas en tydlig skillnad mellan den som får tillträde och den som endast kan läsa om händelsen i efterhand. Pressens roll blir därför dubbel. Den markerar att avrättningen är fysiskt stängd för allmänheten, men fungerar samtidigt som den arena som gör den stängda platsen begriplig och synlig för den läsande publiken. Avrättningsplatsen ses beskrivas i minsta detalj, ibland även tillsammans med berättelseliknande miljö- och väderskildringar. Detta skulle kunna ses som en slags inlevelsefull dramatiserad bild av platsen som till viss del offentliggör något som ska vara icke-offentligt genom noggranna detaljskildringar. Samtidigt syns det även i källmaterialet att vissa avrättningar, till exempel Theodor Sallroth 1900 och Lars Nilsson 1900, inte innehöll någon platsbeskrivning alls i

[125] "Glimmingemördarens afrättning", *Nya Skånska Posten*, 30 mars 1887, s. 2, https://tidningar.kb.se/gxpz9j6wd1c92tnr/part/1/page/2?q=Nils%20peter%20hagstr%C3%B6m%20afr%C3%A4ttning
[126] "Två afrättningar", *Veckorapport från hufvudstaden*, 26 juli 1882, s. 1, https://tidningar.kb.se/m17l9719k5jrk1br/part/1/page/1?q=afr%C3%A4ttning

dagstidningarna. Det som avgör vad dagstidningarna väljer att skildra detaljrikt är svårt att svara på, men en anledning skulle kunna vara när pressen har fått tillåtelse att delta fysiskt och rapportera från fängelsegården. Vid Lars Nilssons avrättning skrivs det att "Inga tidningsreferenter hade erhållit tillåtelse att närvara vid Löderupsmördarens halshuggning; utom officielt anmodade vittnen hade endast ett ombud för Svenska Telegrambyrån fått tillträde för att lemna tidningspressen en kortfattad notis om förloppet."[127] Detta ses reflekteras i hur avrättningen skildrade mer konkret information som utelämnade de inlevelsefulla detaljer som ses återfinnas i flertalet andra avrättningar där korrespondenterna ses vara på plats.

6.4 Det avgörande ögonblicket

Beskrivningarna av själva avrättningsögonblicket utgör en central del av tidningarnas rapportering. Halshuggningen ses vara bland de mest dramatiska och detaljerade inslagen i källmaterialet där ett bildligt språk ger bilan, hugget, blodet, kroppen och kroppsrörelserna efter hugget stor uppmärksamhet. Flera skildringar präglas av ett nästan litterärt berättande där ljus, ljud och rörelse framhävs, vilket skapar en detaljrik visuell upplevelse för läsaren. Samtidigt förekommer även kortfattade och mer återhållsamma artiklar som snarare är ett konkret och kortfattat verkställande.

Andersson Sköld och Östermans avrättning 1882 skildras genom ett nästan litterärt perspektiv, som en berättelse med händelseförlopp, gestaltningar och miljöbeskrivning:

> Härunder hade skarprättaren omärkligt tagit bilan från det ställe den dolts; han förde den bakom sig…. Ett par sekunder …. och den blixtrade i solljuset. Tvenne solstrålar sväfvade liksom förskräckta från den stålblå eggen … ett ljud som af något hvilket bröts sönder … en egendomlig klang midt emellan suck och qvidad! … Men det var ingen lefvande människa som suckade, det var den inandade luften, som på en gång samlad, trängde ur luftstrupen! Hufvudet var några fot från kroppen! Det rörde sig, det hoppade till två, tre gånger![128]

Här framställs avrättningen med sensationella inslag där händelseförloppet blir spänningsladdat och visuellt skildrat. Skildringen fungerar därför inte enbart som information

[127] *Skånska Dagbladet*, 1900, s. 3.
[128] *Veckorapport från huvudstaden*, 1882, s. 1.

om att avrättningen verkställts, utan även som en bild av hur dödsögonblicket iscensattes för läsaren. Ett tydligt mönster av sensationella inslag återfinns i flertalet artiklar där halshuggningen koncentreras till själva bilan och vad som händer med kroppen. Under Theodor Sallroths avrättning år 1900 skrevs det att "Sedan lade han själf ner hufvudet å stupstocken, under det skarprättaren, som hållit sig dold, nästan ljudlöst framträdde. Bilan syntes därvid blixtra till i solskenet, ett hvinande hördes i luften, åtföljdt av ett kraftigt hugg, som med ens skilde hufvudet från kroppen, och exekutionen var öfver."[129] I dessa två skildringar är det inte enbart själva verkställandet av dödsstraffet som ges utrymme, utan snarare visuella och kroppsliga scener. Bägge exemplen centreras runt bilan, ljuset, ljudet och rörelsen som utförde hugget. Detta gör att avrättningen får en scenisk teatermässig karaktär där pressen inte bara återger händelsen för läsaren, utan kan ses skildra den som ett sensationellt skådespel som karaktäriserade den representativa offentligheten.[130] Mot bakgrund av att avrättningarna efter 1877 inte längre var offentliga i en strikt fysisk mening blir denna typ av skildring särskilt betydelsefull. Den tidigare offentliga åskådaren ersätts av tidningsläsaren, och den offentliga avrättningsplatsen ersätts av en icke-fysisk medierad offentlighet där dödsögonblicket inte bara görs synligt, utan också dramatiseras genom språket. I andra tillfällen ses avrättningar även betona det direkta efterskedet, och inte enbart själva hugget: "Bilan höjdes och sänktes med ett kraftigt hugg, och i nästa ögonblick var hufvudet skildt från kroppen, i hvilken senare förspordes några svaga ryckningar. [...] Ymnigt med blod sprutade fram ur hufvudet och halsen."[131] Den döda kroppen beskrivs som att den rycker svagt samtidigt som det sprutar blod ut ur både huvud och hals. En annan tidning skriver att "ur det afhuggna hufvudet och den liflösa kroppen sprutade blodet forsande fram ur alla öppnade ådror."[132] I skildringarna av avrättningarna syns hela processen av det dödande hugget och den som utför handlingen ur detta grovt detaljerade perspektiv som sannolikt väckte skarpa reaktioner, vilket kan anses vara syftet med kommersialiseringen av pressen och förflyttningen av den fysiska offentligheten in i denna medierande form. Utifrån Habermas kan detta vidareutvecklas och förstås som att avrättningen inte längre tillhör en representativ offentlighet där avrättningen demonstreras inför en allmän folkmassa, utan att pressen skapar en ny

[129] *Karlshamns Tidning,* 1900, s. 2.
[130] Hellerstedet. '"Välkommen kära död!": den offentliga avrättningen och konsten att dö', s. 9.
[131] "Alftamördarens afrättning", *Eskilstuna-posten*, 20 mars 1893, s. 3 https://tidningar.kb.se/n1qw6hkblh70dml0/part/1/page/3?q=Per%20Johan%20Pettersson%20afr%C3%A4ttning
[132] Alfta-dramat", *Sundsvallsposten*, 17 mars 1893, s. 3, https://tidningar.kb.se/ht1zm67cf7rgszw9/part/1/page/3?q=Per%20Johan%20Pettersson%20afr%C3%A4ttning

form av offentlighet där händelsen snarare görs tillgänglig som läsbar berättelse där sensationalismen fortfarande präglar flera avrättningar. Kommersialiseringen av avrättningen inom pressen kan således tolkas som en sådan arena den borgerliga offentligheten använder för den kritiska diskussionen och tankeutbytet, vilket bör ses som en vidareutveckling av Habermas tankar mot bakgrund av kontexten av avrättningar och pressens skildringar.

Att tidningarna skildrade avrättningar på detta vis gick inte obemärkt förbi den allmänna opinionen. *Arbetet* kommenterar hur tidningar har skrivit kring Sallroths avrättning och hur det är opassande att skildra den så detaljrikt som det har gjorts: "Det är endast folk med lägre bildningsgrad eller råare drifter, som kunna hämta »uppbyggelse« eller nöje af att erfara detaljer från ett så ruskigt skådespel."[133] Fortsättningsvis påpekar *Arbetet* ett tidigare beslut av Stockholmstidningarna att utelämna sensationella detaljer kring avrättningarna: "Därför torde också den allra största delen af allmänheten med tillfredsställelse ha hälsat Stockholmstidningarna förut omtalade öfverenskommelse att från under närmaste tid förestående afrättningar endast lämna kortfattade meddelanden utan någon som helst form af sensation."[134] Därefter påpekar *Arbetet* hur *Skånska Dagbladet* i ett tidigare nummer avbildat skarprättaren på ett ohyggligt vis, hur bödelsyxan ser ut, kommenterar Anna Månsdotters detaljrika skildringar samt hur bödeln går tillväga vid sitt utförande och att detta skulle visa på dagstidningars andliga ståndpunkt kring vad och hur man väljer att skriva om.[135] Genom detta kan det ses hur olika förlag väljer att rapportera kring avrättningen. I *Enköpings Tidning* står det enbart "Unge Sallroths afrättning ägde rum på torsdagsmorgonen kl. 8 å fängelsegården i Karlskrona."[136] Följt av detta en utläggning gällande varför reportaget är så kort: "Samtliga hufvudstadstidningar ha öfverenskommit att icke lämna vidlyftgare skildringar af de i närmaste tiden förestående afrättnignar, utan inskränka sig till att meddela faktum".[137] Således medan vissa tidningar begränsade rapporteringen till kortfattade notiser, publicerade andra mycket detaljrika skildringar av

[133] "Smakfullt!", *Arbetet*, 6 juli 1900, s. 2, https://tidningar.kb.se/cwp2610p2xlzh7z/part/1/page/2?q=afr%C3%A4ttning
[134] *Arbetet*, 1900, s 2.
[135] *Arbetet,* 1900, s. 2.
[136] U.t, *Enköpings Tidning*, 6 juli 1900, s. 2 https://tidningar.kb.se/dt3r5xr6b4msj6tq/part/1/page/2?q=afr%C3%A4ttning
[137] *Enköpings Tidning, 1900, s. 2.*

själva halshuggningen. Detta visar hur skildringen av avrättningen inte enbart avgjordes av statens restriktioner kring fysisk närvaro, utan även av pressens egna redaktionella val.

6.5 Hanteringen av kroppen efter avrättningen

Dagstidningarnas rapportering kring avrättningen slutade inte i och med det dödande huggget, utan ett återkommande inslag är hur den avrättades kropp hanterades efter dödsögonblicket. Skildringarna fortsätter genom beskrivningar av hur kroppen och huvudet såg ut och tedde sig, samt även hur vetenskapsmännen observerade det avhuggna huvudet. Tidningarna återger skildringar kring hur pupillerna såg ut, muskelryckningar och blodflöde. Kroppsdelarna beskrivs också föras in till obduktionsrum för ytterligare studier eller att de skickas iväg till närliggande medicinska universitet för vidare forskning. Här avslutas även reportagens skildringar och indikerar därmed avslutet för hela avrättningsprocessen.

Efter avrättningens verkställande riktas snabbt fokus mot den döda kroppen och dess tillhörande undersökningar. Per Johan Petterssons hanterande påvisar detta:

> Professor Holmgren från Upsala tog genast upp det afhuggna hufvudet samt studerade med uret i hand isynnerhet ögonens pupiller. Egendomligt – ja ruskigt – var det, säger St.-T:n, att se, hur ögonen på det afhuggna hufvudet mötte, liksom ännu fullt lefvande, professorns blick. Käkarne rörde sig liksom vid afstängda försök att svälja, och det ryckte i ansiktsmusklerna. Dessa reflexrörelser varade en god stund.[138]

Som en direkt påföljd av det avgörande ögonblicket fortsätter avrättningen med hur kroppen hanteras. Professor Holmgren undersöker noggrant huvudet och pupillerna, vilket visar intresset för anatomin under denna period. Samtidigt skildrar även tidningen huvudets utseende och rörelser, vilket bidrar till en detaljrik beskrivning som liknar den dramatiska stämning som föregående kapitel målar upp. Hur kroppen reagerar efter döden återkommer i andra reportage. I skildringen av Nils Peter Hagström beskrivs en av läkarna gripa "det af sand nedsölade hufvudet i håret och upplyfte det varsamt. Anletsdragen voro orörliga, men munnen gläntade ett par gånger, medan läkarne granskade ögonen och pupillerna och äfven i de stympade halsmusklerna spårades efterdyningar af

[138] "Alftamördarens afrättning", *Stockholmstidningen,* 18 mars 1893, s. 3, https://tidningar.kb.se/8sl27mpl0f8pxlz/part/1/page/3?q=Professor%20Holmgren%20fr%C3%A5n%20Upsala%20tog%20genast%20upp%20det%20afhuggna%20hufvudet

dödskampen."[139] I likhet med Petterssons avrättning ses det centrala vara i hur kroppen inte enbart framställs som död, utan även de spår av livet som finns kvar genom muskelryckningar och levande blickar. Pressen kan här ses röra sig mellan en slags medicinsk saklighet, där konkret information behandlas och förklaras, och en som i kapitlet om det avgörande ögonblicket liknande sensationell ingång, som snarare skapar den dramatiska och detaljrika skildringen.

I vissa skildringar förekommer även kortare uppgifter om att kroppen överlämnades till medicinska myndigheter och vetenskapsmän. Vid Sallroths avrättning uppges att vissa delar skulle tillvaratas för vetenskapligt ändamål: "Den döda kroppen öfverlämnades därpå åt amanuenserna.[140] Och vid Lars Nilssons avrättning: "Den döda kroppen öfverlämnades efter afrättnigen till de närvarande vetenskapsmännen för obduktion, som omedelbart verkställdes.[141] Dagstidningarna skildrar således Åhréns förklaringar på den döde kroppens användbarhet som visade nödvändigheten för forskningsutvecklingen.[142] Syftet med kroppens hantering kan ses i en av dagstidningarna som nämner "att ännu vet man ej, om hos den döde anträffats någon abnormitet eller om vetenskapsmännen i öfrigt gjort några intressantare iaktegelse."[143] Genom denna beskrivning förstår läsaren att obduktionens syfte är att studera onormala förhållanden i kroppen "som endast den ännu varma människokroppen möjliggör, och hvilka på grund af afrättningarnes sällsynthet, blott med långa mellanskof erbjuda sig i vårt land."[144] Avrättningsprocessen ser sig skifta fokus i detta slutskede där när Hellerstedt betonar den religiöst och moraliskt ordnade döden, där den dödsdömde förväntades möta avrättningen med lugn, frimodighet och kristen frimodighet,[145] visar beskrivningarna av kroppen en annan sorts skildring. Det är inte längre den dödsdömdes lugna och accepterande känslotillstånd under både beredelsetiden och inför den stundande avrättningen som står i centrum, utan snarare enbart en död kropp. Tidningarna ses skildra hela avrättningsprocessens tre faser och för genom denna skildring den dödsdömde från en slags moralisk aktör som står för kristendomens

[139] "Glimmingemördarens afrättning", *Nya Skånska Posten*, 30 mars 1887, s. 2, https://tidningar.kb.se/gxpz9j6wd1c92tnr/part/1/page/2?q=Nils%20peter%20hagstr%C3%B6m%20afr%C3%A4ttning
[140] *Karlshamn tidning,* 1900, s 2.
[141] "Anders afrättning", *Aftonbladet*, 23 november 1910, s. 6, https://tidningar.kb.se/7rkncwtk0418nk5/part/1/page/6?q=afr%C3%A4ttning
[142] Åhrén, 2009, s. 36.
[143] *Aftonbladet*, 1910, s. 6.
[144] *Nya Skånska Posten*, 1887, s. 2.
[145] Hellersted. '"Välkommen kära död!": den offentliga avrättningen och konsten att dö', s. 38.

värderingar och accepterar sin död i religionens tecken, till ett vetenskapligt objekt efter döden.

Avrättningens offentlighet i hanterandet av kroppen kan här ses ur två perspektiv. Det första är kopplat till ett liknande sensationellt material som det avgörande ögonblicket bidrog med, vilket står mot bakgrund av tidningarnas kommersialisering av detaljskildringar, som på så vis ersätter den fysiska publiken. Därigenom närmar det sig de karakteristiska dragen av den representativa offentligheten, med den stora och relevanta skillnaden att publiken inte är fysiskt närvarande. Detta perspektiv ska ses som en vidareutveckling av Habermas där det sensationalistiska ses som en del av kommersialiseringen och därav den rationella och kritiska debatten som fördes i kaffehusen. Mot bakgrund av Habermas är detta perspektiv inte en komplett återgivning av hans tankesätt, utan den sensationalistiska kommersialiseringen inom denna analys bör snarare ses som en vidareutveckling och tolkning av den borgerliga offentligheten och dess relation till avrättningar som material för dagstidningarna. Det andra perspektivet behandlar snarare en markering av avrättningsprocessens slut: när den dödsdömde har blivit det vetenskapliga och medicinska objektet är tidningarnas reportage slut. Den fysiska publiken i en representativ offentlighet avlägsnar sig från platsen och i den medierade offentligheten läser man vidare en artikel om något annat.

Av vikt är att inte alla avrättningar i materialet behandlas lika detaljrikt. Vissa skildringar återger kroppens hantering utförligt, medan andra endast kort nämner att kroppen överlämnades till medicinska myndigheter. I vissa fall, exempelvis Petterssons och Hagströms avrättningar, återges med omfattande detaljer kring kroppens utseende och läkarnas observationer, medan andra avrättningar endast nämner kortfattat att kroppen överlämnades till medicinska myndigheter. *Gestrikland* skriver om Anders Larssons avrättning: "För vetenskapligt ändamål tillstädesvoro professor F. Holmgren och e. o professor E. Clason från Upsala."[146] Detta är det återkommande temat för alla dagstidningar som skrivit om Larssons avrättning, såväl i den kroppsliga hanteringen som i resterande delar av processen. Detta visar att offentligheten kring avrättningarna inte alltid var enhetlig, utan formades av tidningarnas urval och detaljnivå. Ibland syns detta genom en hel

[146] "Afrättning", *Gestrikland*, 8 februari 1879, s. 2, https://tidningar.kb.se/xdvb3m4zvmxhlv2c/part/1/page/2?q=Anders%20Larsson%20afr%C3%A4ttning

avrättningsprocess där alla teman är begränsade, som i Anders Larssons fall. I andra fall kan vissa delar av processen vara mycket detaljskildrade och dramatiserade, medan tidningarna utelämnar helt andra aspekter. Till exempel Andersson Sköld och Österman där det avgörande blicket var mycket sensationellt skildrat, medan hanteringen av kroppen beskrivs på sin höjd som "De afrättades kroppen fördes omedelbart efter exekutionen till Karolinska institutet."[147] Någon kommentar om hanteringen av kroppen återfanns inte alls. Den samlade bilden av avrättningars offentlighet behöver således förstås som varierande där de ibland kan vara starkt detaljerade och sensationalistiska, och ibland mer återhållsamma och begränsade.

[147] "Afrättning", *Dalpilen*, 28 juli 1882, s. 3, https://tidningar.kb.se/2ldq9r0d2r1grng/part/1/page/3?q=Anderssons%20sk%C3%B6ld%20och%20%C3%96sterman%20afr%C3%A4ttning

7. Slutdiskussion

Denna studie ämnade att undersöka dagstidningarnas skildringar av avrättningsprocessen och genom dessa skildringar relatera det till att avrättningar i Sverige lagstadgades att vara intramurala år 1877. Detta knyts an till Habermas offentlighetsperspektiv för att studera hur offentligheten påverkas av en närvarande medialisering mot bakgrund av intramuraliteten.

Resultatet visar att reformen 1877 inte innebar att de intramurala avrättningarna helt försvann ur offentlighetens ögon. Snarare problematiseras och förändras offentlighetens form där den tidigare öppna fysiska närvaron ersattes av en slags medialiserad offentlighet som gjorde avrättningarna tillgängliga för den läsande publiken. Pressens funktion i detta sammanhang kan ses som den institution som möjliggjorde att avrättningarna fortsatt kunde betraktas och diskuteras. Således den funktion Habermas beskriver som den litterära offentlighetens roll, där tankar och idéer utbyttes och diskuterades.[148] Avrättningen har i denna text framställts som en process som indelats i ett före-, under- och efterskede där den dödsdömde behöver ta sig igenom denna process för att avrättningen ska bli fullbordad. Detta ses även reflekteras i tidningarnas skildringar av avrättningen, där inte bara det själva avgörande ögonblicket ses som relevant, utan även beredelsetiden och hanterandet av kroppen. Under denna process följer även läsaren den dödsdömde från den idealiskt lugna och kristet frimodiga personen som accepterar sin död och skuld till den döda kroppen som ska studeras på obduktionsbordet. På så vis ses tidningarna skildra avrättningarna ur ett mycket brett perspektiv. Skildringen av avrättningsprocessen varierar där vissa fall skildras mycket detaljrikt genom hela processen, medan andra har till exempel beredelsen som en central aspekt eller enbart dödsögonblicket. Således är inte alla avrättningar lika uttryckligt behandlade utifrån perspektivet på hela processen, utan det ses snarare variera. Detta visar att pressen inte enbart återgav avrättningarna som korta nyhetshändelser, med vissa undantag, utan skapade berättelser där läsaren kunde följa hela avrättningsprocessen, trots den begränsade fysiska närvaron.

Offentlighetens olika perspektiv är centrala för hur de intramurala avrättningarna bör förstås. I en enbart fysisk mening innebar 1877 års reform att offentligheten definitivt

[148] Habermas. *The structural transformation of the public sphere: an inquiry into a category of bourgeois society*, s. 6.

upphörde. Den breda folkmassan hade inte längre tillträde till avrättningsplatsen, och tidningarna beskriver hur närvaron begränsades till myndighetspersoner, fängelsepersonal, präster, läkare och i vissa fall representanter från pressen. Utifrån detta perspektiv kan avrättningarna beskrivas som strikt icke-offentliga. I likhet med Ericssons slutsats om Anna Måndotters avrättning där offentligheten ses problematiseras och utmanas snarare än att uttryckligen döma den som "offentlig" ser denna text ett liknande mönster mot bakgrund av 1877 års reform.[149] Ericsson bygger sina tankar på hur Månsdotters avrättning marknadsfördes genom fotografier samt anmärkningsvärda detaljrika tidningsrapporter och hur många individer som kunde ta del av dessa skildringar genom massmedias medialisering.[150] Utifrån källmaterialet i denna uppsats ses inga fotografier eller liknande marknadsföras, vilket kunde ha styrkt den medialiserade offentligheten genom kopplingen till den kommersialiserade pressen. Avrättningsprocessens skildring står därför som det centrala i denna text, vilket därav centrerar offentligheten på tillgången till en "hel avrättning" i ett detaljrikt textformat. I likhet med Ericsson ses offentligheten således utmanas och problematiseras i relation till att 1877 års reform syftade till att ta bort den allmänna massans tillgång till avrättningen. Således visar resultatet att den fysiska avgränsningen möjligtvis inte innebar att avrättningarna försvann ur offentlighetens ögon, utan genom dagstidningarnas skildringar fortsatte händelsen göras tillgänglig för den läsande publiken. Denna slags medierade offentlighet som skapats ur den litterära offentligheten och kommersialiseringen av pressen reflekteras i detaljrikedomen som skildrar avrättningarna. När dagstidningarna beskriver den dödsdömdes känslomässiga tillstånd, hur denne har religiöst accepterat sin dom, stupstocken, fängelsegården, vädret, bilan, blodet, kroppens rörelser och hanterandet av kroppen, kan detta ses fungera som en ersättning för den fysiska åskådarplatsen. Offentligheten kan således sägas omformas där fysisk närvaro tidigare stod som central till en offentlighet grundad i läsning och mediakonsumtion. Offentlighet behöver därav inte strikt tolkas som en fysisk angelägenhet, utan även den litterära offentlighetens fokus på diskussion och tankeutbyte. På så vis skulle det kunna sägas att det är detaljnivån som styr tillgången till hur mycket och vad som går att diskutera. Habermas borgerliga offentlighet kan ses som den grund som skapar förståelsen för hur den läsande publiken behöver få tillgång till den litterära

[149] Ericsson. "Från en offentlighet till en annan: Medialiseringen av Anna Månsdotters avrättning 1890" s. 3.
[150] Ericsson. "Från en offentlighet till en annan: Medialiseringen av Anna Månsdotters avrättning 1890", s. 1, 3.

offentlighetens uttryck för att kunna delta i den kritiska diskussionen. Således bör denna studies slutsatser även förstås som en vidareutveckling av Habermas teori där förflyttningen av den fysiska folkmassan till den läsande publiken tar avstamp i att pressens skildringar är en del av den kommersiella utvecklingen som leder till utbytet av tankar. Detta är särskilt relevant då dessa perspektiv inte uttryckligen är en del av Habermas tankar, vilket teorikapitlet och analysen berörde, utan snarare hur denna studie har bearbetat och anknutit dem i relation till hur just detta källmaterial är utformat. Mot bakgrund av avrättningarnas detaljskildringar kan offentligheten därav ses omformas och den medierade offentligheten koexistera med den strikta fysiska närvaron, men samtidigt även problematiseras och utmanas, då den fysiska närvaron var ämnad att begränsa allmänhetens tillgång.

Av vikt är att denna medialiserade offentlighet inte är helt enhetlig. Pressen skildrade avrättningarna med en omfattande detaljrikedom, där hela avrättningsprocessen skildrades kring en persons avrättning, till exempel Alftamördaren Per Johan Pettersson 1893. I andra fall var rapporterna genomgående återhållsamma som vid Lars Nilssons avrättning 1900 där syftet med texterna snarare var ett konstaterande än ett skådespel. Det syns även en variation av detaljrikedomen inom avrättningarna där skildringarnas tyngdpunkt kunde ligga på den religiösa beredelsen, men utelämnade de andra processerna. I andra fall, som dubbelavrättningen av Andersson, Sköld och Österman 1882, var själva halshuggningen mycket gestaltande och dramatiserad, men utelämnade helt den religiösa beredelsen och ytterst kort om känslotillståndet och hanterandet av kroppen. Denna variation kan delvis förstås utifrån pressens tillgång till information. När tidningsmän hade möjlighet att närvara vid avrättningen kunde skildringarna bli mer detaljerade och sensationella. När pressen däremot saknade direkt tillträde verkade rapporteringen ofta mer kortfattad och refererade till telegram eller officiella uppgifter. Samtidigt visar materialet att variationen också berodde på redaktionella val. Vissa tidningar valde att publicera sensationella detaljer, medan andra begränsade sig till att endast meddela att avrättningen hade verkställts, till exempel *Arbetet*, som starkt motsatte sig detaljrikt innehåll. Offentligheten efter 1877 bör därför förstås som varierande och föränderlig, snarare än som helt borttagen eller helt bibehållen. Den offentlighet som skapades var därför beroende av vilka delar av processen som gjordes synliga och vilka som utelämnades. Att skapa en komplett bild av offentligheten är därav svår, utan behöver snarare förstås som dynamisk utifrån vilken

avrättning som undersöks och genom vilken del av processen som behandlas mest. Således skulle Per Johan Petterssons avrättning ur ett perspektiv kunna vara "mer medialt offentlig" i jämförelse med Andersson, Sköld och Österman, då fler delar av processen skildras sensationellt i den förstnämnda. Samtidigt ses den sistnämnda avrättningen ytterst sensationellt skildra det avgörande ögonblicket, vilket ytterligare ställer frågan: vad väger tyngst? Flest skildringar av processens delar, eller enstaka mycket detaljrika inslag. Således finns det inte ett konkret svar på hur "offentliga avrättningar är", utan snarare hur detaljrika skildringar av processen påverkar den medialiserade bilden och hur den ersätter den fysiska närvaron.

Utifrån detta skapas forskningsluckor som kan vara relevanta att behandla vidare. Månsdotters avrättning ses marknadsföras på ett sätt som avrättningarna i denna studie inte gör, till exempel genom fotografier från avrättningen. Källmaterialet i denna studie har inte erhållit något liknande material. Om ett annat källmaterial skulle kunna undersöka en bredare kommersialisering i relation till resterande intramurala avrättningar, hade det varit relevant för att nyansera offentlighetsperspektivet. Detta perspektiv kopplas i nuläget till att detaljrikedomen är ett redaktionellt val för att sälja fler tidningar, och detta ytterligare perspektiv hade stärkt den slutsatsen. Denna studie har även enbart uttryckligen fokuserat på vad tidningarna skrev. Vidare forskning skulle också kunna undersöka hur tidningarnas rapporter mottogs av samtidens läsare. Till exempel genom insändare, debattartiklar och liknande skulle det vara möjligt att undersöka vad läsare ansåg om både dödsstraffsdebatten och hur man reagerade på de detaljrika sensationella skildringarna, då detta har uppmärksammats i källmaterialet. Till exempel *arbetets* inslag.

Avslutningsvis skulle därför den intramurala reformen inte kunna sägas avskaffa offentligheten kring avrättningarna, utan snarare förändra dess form. Avrättningen kan utifrån detta perspektiv på offentlighet flyttas från den fysiska folkmassan till den läsande publiken, där pressens urval, detaljnivå och berättarteknik påverkar offentlighetens roll mot bakgrund av intramurala avrättningar.

8. Tidningsmaterial som historiska källor i historieundervisning

Denna uppsats har använt sig av digitaliserade dagstidningar som grund för källmaterialet. Detta är ett mycket enkelt material att få tillgång till genom en lätthanterlig databas. Fortsättningsvis kan källmaterialets språkliga innehåll även anpassas genom att begränsa vilka årtal man vill undersöka, då desto äldre materialet är, desto svårare blir det att tolka texterna. Skolverket skriver i ämnesplanen för historia att eleverna ska få tillgång till "Tolkning, granskning och värdering av historiska källor, till exempel arkivmaterial och databaser [...]."[151] Således kan Kungliga Bibliotekets databas utgöra en relevant grund för att arbeta med autentiskt källmaterial i undervisningen. Nygren, Sandberg och Vikström har skrivit studien *Digitala primärkällor i historieundervisning: En utmaning för elevers historiska tänkande och historiska empati*. I denna studie fick elever tillgång till en databas för digitaliserade kyrkböcker som de arbetade med i historieundervisningen, varav de genomförde enkäter före och efter arbetet för att se huruvida deras uppfattningar kring historieämnet förändrades och hur det påverkade deras historiska tänkande och historiska empati. Studiens resultat visar hur elevernas intresse för både användandet av primärkällor och den lokala historien ökade, samtidigt som deras tilltro till primärkällor minskade.[152] Detta ses som ett positivt resultat eftersom det tränar elevernas källkritiska förmåga att se brister även i den starkaste typen av källor. Författarna till studien påpekar hur elever tenderar att uppleva svårigheter med koppling till historiskt tänkande, dåtidens förutsättningar och historisk empati.[153] Att kunna tänka historiskt och svara på frågeställningar kopplade till det digitala källmaterialet kan verka utmanande. I deras studie upplever eleverna det som tudelat, varav arbetet med materialet var gynnsamt eller inte, och författarna påpekar vikten av lärarhandledningen vid arbetet med källmaterial.[154] Huvudsakligen lyckades eleverna arbeta med materialet och formulera enklare forskningsfrågor. Historisk empati i undervisningen är en ytterligare utmaning som elever generellt sett har svårt med. I arbetet med dessa digitaliserade källor lyckades eleverna främst att använda

[151] Skolverket, *Ämnesplan: Historia*: 2025, https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/program-och-amnen-i-gymnasieskolan/hitta-program-och-amnen-i-gymnasieskolan-gy25/hitta-program-och-amnen-i-gymnasieskolan-gy25/search/subjects/HIST?v=1#HIST1B00X
[152] T. Nygren, K. Sandberg & L. Vikström. Digitala primärkällor i undervisningen: En utmaning för elevers historiska tänkande och historiska empati, (2014), s. 229.
[153] Nygren, Sandberg och Vikström. Digitala primärkällor i undervisningen: En utmaning för elevers historiska tänkande och historiska empati, s. 231.
[154] Nygren, Sandberg och Vikström. Digitala primärkällor i undervisningen: En utmaning för elevers historiska tänkande och historiska empati, s. 230–231, 233.

en inkännande omsorg där eleverna får reflektera kring sorg i historien.[155] I relation till denna uppsats blir Nygrens, Sandbergs och Vikströms resultat relevanta eftersom även mitt källmaterial består av digitaliserade primärkällor i de fall som korrespondenter var på plats eller andrahandskällor när de tog del av telegramsbesked. De tidningsartiklar som undersökts kan, likt kyrkböckerna i deras studie, användas för att låta eleverna möta och reflektera kring historien. En didaktisk fördel med mitt material är att det kan användas för att låta eleverna träna på att röra sig mellan dåtid och nutid. De kan få reflektera över sina egna åsikter om dödsstraff och offentliga avrättningar och placera dem i en historisk kontext och därigenom utveckla sitt historiska tänkande. Genom att läsa tidningsrapporterna kommer de även att komma i kontakt med beskrivningar som inkluderar avsked av den dödsdömdes familj och deras känslor och reaktioner på detta. Detta ger eleverna även möjlighet att komma i kontakt med historisk empati och försöka förstå och uttrycka de känslor och den sorg som de inblandade i dödsstraffet kunde känna. Både ur ett åskådarperspektiv, men även ur den dödsdömdes och dennes anhörigas perspektiv.

Frida Starck Lindfors skriver i artikeln "Digitaliserat källmaterial i skolans undervisning – erfarenheter från Stockholmskällan och Sverigeshistoria.se" om elevernas uppfattningar om att arbeta med historiskt källmaterial. Lindfors skriver att "elever upplever en ytterligare dimension av förståelse när de kommer i direktkontakt med historiska källmaterial [...]."[156] Hon påvisar att eleverna själva kan säga att det är som att läsa historia på riktigt. Att möta historien genom autentiskt material skapar en förståelse för historien och hur dess händelser faktiskt har inträffat, samt på vilket sätt.[157] Fortsättningsvis betonar Lindfors hur sådant källmaterial får eleverna möta människor och deras "levnadsvillkor och livsöden."[158] Genom att studera ett liknande källmaterial som jag har gjort möter eleverna inte bara en övergripande historisk beskrivning av dödsstraffet, utan även riktiga framställningar av hur de faktiskt utfördes, vilket skapar möjligheter för eleverna att faktiskt förstå vad dödsstraffet har inneburit. Samtidigt skapas en ingång för elevernas källkritiska förmåga där de behöver reflektera kring hur de sensationella inslagen i skildringarna kan ha påverkat den faktiska verkligheten och hur man ska kunna förhålla sig till den

[155] Nygren, Sandberg och Vikström. Digitala primärkällor i undervisningen: En utmaning för elevers historiska tänkande och historiska empati, s. 231.
[156] F. S. Lindfors. "Digitaliserat källmaterial i skolans undervisning." I Olofsson, H. & Wendell (red.). *Källor i historieundervisningen – mer än bara källkritik*. (Historielärarnas förening, 2024), s. 197.
[157] Lindfors. "Digitaliserat källmaterial i skolans undervisning.", s. 198.
158 Lindfors. "Digitaliserat källmaterial i skolans undervisning.", s. 198.

informationen. Skolverket skriver även att "Undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar insikt i att varje tids människor ska förstås utifrån sin tids villkor och värderingar."[159] Genom detta kan eleverna även reflektera kring synen på dödsstraffet genom dagstidningarna och hur det var normaliserat kontra i dag. I samband med detta kan källmaterialet även möjliggöra en förståelse och diskussion om Sveriges demokratisering och hur dödstraffets historiska process gick från publika, intramurala till att dödstraffet förbjöds. Sveriges demokratisering är en del av det historiska centrala innehållet vilket gör att dagstidningarnas skildringar av avrättningar kan agera som ett källmaterial att komplettera en del av demokratiseringsprocessen.[160]

[159] Skolverket, 2025.
[160] Skolverket, 2025.

8. Litteraturförteckning

Anderson, S. “Punishment as Pacification: The Role of Indigenous Executions on the South Australian Frontier, 1836-1862.” *Aboriginal History*, 39 (2015): s. 3–26. https://doi.org/10.22459/AH.39.2015.01.

Bergenlöv, E., Lindstedt Cronberg, M. & Österberg, E. *Offer för brott: Våldtäkt, incest och barnamord i Sveriges historia från reformationen till nutid*. (Nordic Academic Press, 2002).

Bergenheim, Å. *Den liderliga häxan: Häxhammaren och de svenska häxprocesserna*. (Carlssons, 2020).

Bergman, M. *Dödsstraffet, kyrkan och staten i Sverige från 1700-tal till 1900-tal*. Lic. diss., (Stockholms universitet, 1996).

Bryman, A, & Bell, E. *Social Research Methods*. 5:e uppl. (Oxford University Press, 2019).

Emsley, C. *Crime, police and penal policy: European experiences 1750-1940*. (Oxford University Press, 2007).

Ericsson, M. “Från en offentlighet till en annan: Medialiseringen av Anna Månsdotters avrättning 1890”, *Kulturhistorisk tidskrift* 1 (2022), s. 1-15.

Feiff, C. “Den dödsdömdes väg till stupstocken: Att av prästerskapet till döden beredas”, i Kristina Söderpalm (red.), *Dödens riter*, (1994), s. 77-84.

Foucault, M. *Discipline and punish: the birth of the prison*. 2. uppl. (Vintage Books), 1995.

Gustafsson, K. E. & Rydén, P, “Inledning”, i Karl Erik Gustafsson och Per Rydén (red.), *Den svenska pressens historia*: *Åren då allting hände (1830-1897)*, (2001), s. 12-17.

Habermas, J. *The structural transformation of the public sphere: an inquiry into a category of bourgeois society*. (Polity Press, 1989).

Hellerstedt, A. "Välkommen kära död!": den offentliga avrättningen och konsten att dö'. *Karolinska förbundets årsbok.* (2005), s. 7-46.

Hildebrandt, S, “Capital Punishment and Anatomy: History and Ethics of an Ongoing Association”, (*Clinical Anatomy*, 2008), s. 5-14.

Johannesson, E. “Med det nya på väg (1858-1880)”. I Karl Erik Gustafsson och Per Rydén (red.), *Den svenska pressens historia*: *Åren då allting hände (1830-1897)*, (2001), s. 126-234.

Nilsson, R och Eriksson, M. *Ilska, desperation och lömska försåt: Våldsamma kvinnor i 1800-talets Sverige*. (Nordic Academic Press, 2020).

Nordmark, D, "Liberalernas segertåg (1830-1858)". I Karl Erik Gustafsson och Per Rydén (red.), *Den svenska pressens historia*: *Åren då allting hände (1830-1897)*, (2001), s. 18-124.

Nygren, T, Sandberg, K, & Vikström, L. "Digitala primärkällor i historieundervisningen: En utmaning för elevers historiska tänkande och historiska empati". (*Nordidactica,* 2014), s. 208–245.

Olivecrona, K, *Om dödsstraffet*, 2., fullständigt omarb., betydligt tillökade uppl., 1891.

Lindfors, S.L. Digitaliserat källmaterial i skolans undervisning. I Olofsson, H. & Wendell (red.). *Källor i historieundervisningen – mer än bara källkritik*. (Historielärarnas förening, 2024), s. 195–214.

Sarat, A, Gabrielle M, and Nathaniel. "Representing Death: Newspaper Coverage of Public Executions and Lynchings at the Turn of the Twentieth Century." *Texas Journal on Civil Liberties & Civil Rights*, (2025), 31 (1): 114–141.

Skolverket. Ämnesplan: Historia: 2025. https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/program-och-amnen-i-gymnasieskolan/hitta-program-och-amnen-i-gymnasieskolan-gy25/hitta-program-och-amnen-i-gymnasieskolan-gy25/search/subjects/HIST?v=1#HIST1B00X
(Hämtad 2026-05-15)

Starr, P. *The creation of the media : political origins of modern communications*. (Basic (Books, 2004).

Trotti, M, A. "The Scaffold's Revival: Race and Public Execution in the South." *Journal of Social History* (2011), 45 (1): s. 195–224. https://doi.org/10.1093/jsh/shr038.

Tulloch, J. "THE PRIVATISING OF PAIN: Lincoln Newspapers, 'Mediated Publicness' and the End of Public Execution." *Journalism Studies*, (2006), 7 (3): s. 437–51. https://doi.org/10.1080/14616700600680922.

Åhrén, E. *Death, modernity, and the body: Sweden 1870-1940*. diss., (University of Rochester Press, 2009).

8.1 Källförteckning

Alftadramat. *Smålands Allehanda*. 17 mars 1893, s. 3, https://tidningar.kb.se/jz57d42cgsxdp1b2/part/1/page/3?q=Per%20Johan%20Pettersson%20afr%C3%A4ttning

Alfta-dramat. *Sundsvallsposten*. 17 mars 1893, s. 3, https://tidningar.kb.se/ht1zm67cf7rgszw9/part/1/page/3?q=Per%20Johan%20Pettersson%20afr%C3%A4ttning

Alftamördarens afrättning, *Stockholms Dagblad,* 18 mars 1893, s. 5, https://tidningar.kb.se/n60f9q303fb6nz6/part/1/page/5?q=Per%20Johan%20Pettersson%20afr%C3%A4ttning

Afrättning. *Dalpilen*. 28 juli 1882, s. 3, https://tidningar.kb.se/2ldq9r0d2r1grng/part/1/page/3?q=Anderssons%20sk%C3%B6ld%20och%20%C3%96sterman%20afr%C3%A4ttning

Afrättning. *Gestrikland*. 8 februari 1879, s. 2, https://tidningar.kb.se/xdvb3m4zvmxhlv2c/part/1/page/2?q=Anders%20Larsson%20afr%C3%A4ttning

Ander afrättad. *Smålandsposten*. 23 november 1910, s. 2, https://tidningar.kb.se/n5b7p2f2lg1l58t6/part/1/page/2?q=afr%C3%A4ttning

Anders afrättning. *Aftonbladet*. 23 november 1910, s. 6, https://tidningar.kb.se/7rkncwtk0418nk5/part/1/page/6?q=afr%C3%A4ttning

Alftamördarens afrättning. *Dagens Nyheter*. 18 mars 1893, s. 2, https://tidningar.kb.se/g0sxrd1s3l573hw/part/1/page/2?q=afr%C3%A4ttning

Alftamördarens afrättning. *Eskilstuna-posten*. 20 mars 1893, s. 3 https://tidningar.kb.se/n1qw6hkblh70dml0/part/1/page/3?q=Per%20Johan%20Pettersson%20afr%C3%A4ttning

Alftamördarens afrättning. *Stockholmstidningen.* 18 mars 1893, s. 3, https://tidningar.kb.se/8sl27mpl0f8pxlz/part/1/page/3?q=Professor%20Holmgren%20fr%C3%A5n%20Upsala%20tog%20genast%20upp%20det%20afhuggna%20hufvudet

Anstiftarens af Alfta-morden afrättning. *Nya Dagligt Allehanda.* 18 mars 1893, s. 3, https://tidningar.kb.se/m5zcq3kz3jz1ncn/part/1/page/3?q=Per%20Johan%20Pettersson%20afr%C3%A4ttning

Bödelsyxan, *Skånska Dagbladet*. 23 augusti 1900. s. 3, https://tidningar.kb.se/zdg3s9twwfrsq080/part/1/page/3?q=Lars%20nilsson%20afr%C3%A4ttning

Glimmingemördarens afrättning. *Skånska Aftonbladet*. 29 mars 1887, s. 3, https://tidningar.kb.se/p5x6jq30mbhq874k/part/1/page/3?q=Nils%20peter%20hagstr%C3%B6m%20afr%C3%A4ttning

Glimmingemördarens afrättning. *Nya Skånska Posten*. 30 mars 1887, s. 2, https://tidningar.kb.se/gxpz9j6wd1c92tnr/part/1/page/2?q=Nils%20peter%20hagstr%C3%B6m%20afr%C3%A4ttning

Glimmingemördarens afrättnning. *Smålands Allehanda*. 30 mars 1887, s. 3, https://tidningar.kb.se/cs0192wg94cs556d/part/1/page/3?q=Nils%20peter%20hagstr%C3%B6m%20afr%C3%A4ttning

Glimmingemördarens Hagströms afrättning. *Sydsvenska Dagbladet*. 30 mars 1887, s. 2, https://tidningar.kb.se/08ccm1vwx1x5fnw3/part/1/page/2?q=Nls%20peter%20hagstr%C3%B6m%20afr%C3%A4ttning

Löderupsmördarens Lars Nilssons afrättning. *Sydsvenska Dagbladet*. 23 augusti 1900 s. 3, https://tidningar.kb.se/blpj8bdr8lfdr42x/part/1/page/3?q=Lars%20nilsson%20afr%C3%A4ttning

Sallroths afrättning, *Karlshamns tidning*, 6 juli 1900, s. 2, https://tidningar.kb.se/p4k6rkmmms8gc8d9/part/1/page/2?q=afr%C3%A4ttning

Samhällsmordet. Alftamördarens afrättning. *Svenska Politiken*. 18 mars 1893, s. 3, https://tidningar.kb.se/m0glzjplkr43c16l/part/1/page/3?q=Per%20Johan%20Pettersson%20afr%C3%A4ttning

Smakfullt!. *Arbetet*. 6 juli 1900, s. 2, https://tidningar.kb.se/cwp2610p2xlzh7z/part/1/page/2?q=afr%C3%A4ttning

Två afrättningar. *Veckorapport från hufvudstaden*. 26 juli 1882, s. 1, https://tidningar.kb.se/m17l9719k5jrk1br/part/1/page/1?q=afr%C3%A4ttning

U.t. *Enköpings Tidning*. 6 juli 1900, s. 2 https://tidningar.kb.se/dt3r5xr6b4msj6tq/part/1/page/2?q=afr%C3%A4ttning